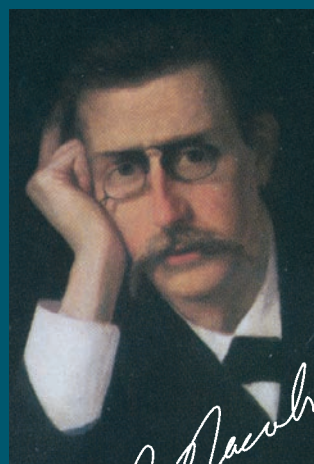

JACOBSENIANA

SKRIFTER FRA J. P. JACOBSEN SELSKABET

J. P. Jacobsen.

JACOBSENIANA

Skrifter fra J. P. Jacobsen Selskabet

Nr. 6, 2012

Udgiver:

J. P. Jacobsen Selskabet, Thisted Museum, Jernbanegade 4, 7700 Thisted
samt Afdeling for Litteraturhistorie, Institut for Æstetiske Fag
Aarhus Universitet, Langelandsgade 139, 8000 Århus C

Redaktion:

Jørn Erslev Andersen og Svend Sørensen

Dtp:

Karin S. Fredsøe, Tilde Grafisk

Tryk:

Dantryk, Hurup

Oplag:

250

© J. P. Jacobsen Selskabet og forfatterne

ISBN 978-87-88945-34-8

Gratis for medlemmer af J. P. Jacobsen Selskabet.

Kan i begrænset omfang rekvireres ved henvendelse til J. P. Jacobsen Selskabet, Thisted Museum, Jernbanegade 4, 7700 Thisted

Elektronisk udgave på J. P. Jacobsen Selskabets hjemmeside:
www.jpjacobsen-selskabet.au.dk

FORORD

Litteratur kan hive billeder ud af sjælen. Sådan var det for den unge forfatter Dy Plambeck, da hun første gang mødte J. P. Jacobsens digtning. Det blev derfor titlen på den tale, hun holdt d. 12. november 2011 til Bogforums 20 års jubilæumsfest. Talen blev bragt to dage senere i dagbladet Information, og nu har vi den glæde at kunne bringe den som den første artikel i Jacobseniana nr. 6. Dy Plambeck debuterede i 2005 med digtsamlingen Buresø-fortællinger, og for denne digtsamling modtog hun året efter Klaus Rifbjergs debutantpris for lyrik og Statens Kunstfonds treårige arbejdsstipendium.

Vi bringer dernæst to artikler, hvis forfattere har brugt J. P. Jacobsen i deres undervisning i gymnasiet. Det er Helge Laursens artikel *Bidrag til fortolkning af J. P. Jacobsens novelle »Mogens«* og Knud Holch Andersens artikel *Jacobsen og google-generationen?* De to artiklers tilgang til Jacobsens forfatterskab er vidt forskellige. I sin undervisning var Helge Laursen optaget af litteraturfortolkning, hvor han især lagde vægt på teksternes strukturelle og formelle sider. Knud Holch Andersen har derimod forsøgt at bringe Jacobsen ind i det 21. århundredes digitaliserede verden. Helge Laursen, cand. mag. i dansk og fransk, var ansat på Sønderborg Statsskole 1958–62 og på Nørresundby Gymnasium fra 1962–96. Knud Holch Andersen, cand. mag. i historie og dansk, var ansat på Thisted Gymnasium & HF-Kursus 1974–2010.

At J. P. Jacobsen var kendt uden for Danmarks grænser, er en kendt sag. Med Per Jacobsens artikel *J. P. Jacobsen og Miroslav Krleža* føjes en kroatisk brik til kortet over Jacobsens udbredelse. Per Jacobsen, mag. art. i slavisk filologi, var 1968–2005 lektor ved Slavisk institut ved Københavns Universitet med sydslaviske sprog og litteraturer som område. Han har udgivet utallige artikler om serbokroatisk og tjekkisk, samt oversat serbisk, kroatisk og tjekkisk litteratur til dansk. Har siden 1989 været medlem af det Serbiske akademi for videnskab og Kunst.

Det franske sprog har også levnet plads til J. P. Jacobsen. Niels Lyhne udkom i fransk oversættelse 1898, og J. P. Jacobsens forfatterskab er grundigt behandlet i Frédéric Durands disputats *Jens Peter Jacobsen ou la gravitation d'une solitude*, Paris 1955 (genudgivet 1968). Nu kan Jacobseniana præsentere en kort, fransksproget tekst om Jacobsens forfatterskab og hans tilknytning til Schweiz. Den indgår i Aase Goy-Hovgaards artikel *På sporet af J. P. Jacobsen i Montreux (Schweiz)*, hvor hun også fortæller om tekstens tilblivelse. Den franske tekst er tænkt som en håndsrekning til dem, der har franske forbindelser – den kan frit kopieres med kildeangivelse. Artiklens forfatter er bosat i Clarens, der er en del af Montreux. Hun arbejdede ved det danske konsulat i Lausanne 1975–96.

Montreux er også et af omdrejningspunkterne i essayet *Slottet Chillon, Lord Byron og Jens Peter Jacobsen*, der tager læseren og J. P. Jacobsen med på en rejse tilbage i litteraturhistorien. Når vi nu er ved steder med tilknytning til Jacobsens liv, så har Else Bisgaard vendt blikket mod digterens fødeby i essayet *Thisted har da vel faaet Velocipeder*. Til sidst tager Ib Nord Nielsen os med på J. P. Jacobsen Selskabets rejse til Rom. Jo, vi kommer langt omkring i dette nummer af Jacobseniana. God læselyst!

Redaktionen

Dy Plambeck

Tale til Bogforums jubilæumsfest 2011

Pølse-Jørgens betydning for mit liv med litteratur.

Min far havde engang en Porsche. Længere nede ad Skovvej i Buresø, hvor jeg voksede op, boede Pølse-Jørgen. Han og min far lavede tilbage i 1987 en byttehandel. Pølse-Jørgen fik min fars rendegraver, og min far fik Pølse-Jørgens Porsche. Femten år senere, da jeg var 22 år, gik jeg på Forfatterskolen i København. Samtidig arbejdede jeg som bartender på koncertstedet VEGA. En nat, mens jeg stod og skænkede en fadøl, kom en fremmed kvinde op til mig i baren. Hun så lidt på mig. Så spurgte hun:

»Hedder du ikke Dy? Er du ikke vokset op i Buresø?«

»Jo,« sagde jeg.

»Ja,« sagde kvinden, »det var din bror, der kørte sig selv ihjel i din fars Porsche.«

Min bror lever heldigvis i bedste velgående. Men Porschen var på trods af sit fine mærke et lig af en vogn. Min far afleverede derfor Porschen hos mekanikeren nede i den anden ende af Buresø. Det var mekanikerens søn, der brækkede et ben, da han i en brandert stjal Porschen og kørte ind i et træ.

Da jeg fik fri fra VEGA klokken fem om morgen, gik jeg hjem og skrev et digt om mødet med kvinden i baren. Det var det første digt, jeg skrev i mit liv. Det digt blev det første digt i min første bog, *Buresø-fortællinger* (2005). På det tidspunkt havde jeg gået rundt i næsten et år på Forfatterskolen og ikke vidst, hvad jeg skulle skrive. Jeg kunne ikke finde på noget. Det var lige så håbløst, som det lyder: Jeg

var blevet optaget på Forfatterskolen som én blandt flere hundrede, og så vidste jeg ikke engang, hvad jeg skulle skrive. Men den nat gik det op for mig, hvor jeg skulle begynde. At de historier, der fandtes i bøgerne, først havde ligget ude i virkeligheden. At litteratur, i min tale forstået som skønlitteratur, kunne opstå af hvad som helst: en byttehandel mellem en rendegraver og en Porsche f.eks. Jeg oplevede, at det var, som om virkeligheden selv kaldte på et stykke fiktion for at forløse sig. At den bad om at blive fortalt, ikke 1:1, men at litteraturen netop kunne kaste et andet lys ned over virkeligheden.

Men jeg oplevede også noget andet. Jeg blev for anden gang i mit liv udsat for en slags genkendelsens chok. Første gang var i Pølse-Jørgens lade.

Buresø er en lille flække. Mange kører igennem byen uden at opdage, at de har været dér. Min fars bedste ven hed Yrsa. Han var skærsliber, gik i blomstrede kjoler og boede i et Folkevognsrugbrød. Det var der ingen, der fandt særligt eksotisk i Buresø. Men hvis nogen havde fortalt mig, at der siden 1992 havde eksisteret noget, der hed Bogforum i København, hvor folk mødtes og købte bøger og talte om dem og med forfatterne, ville jeg have syntes, det lød som noget, der foregik på en fremmed planet. Jeg kendte ikke nogen, der læste bøger. Vi havde en bogreol i den fine stue, hvor ingen kom. *Min farmors hus* af Soya stod i reolen. Jeg troede, at Soya havde noget at gøre med den soyamælk, min mor tvang mig til at drikke. At *Min farmors hus* var en bog om soyamælk.

Pølse-Jørgen havde en lade fuld af gamle møbler og bøger, som han huggede i stykker og fyrede med, de perioder hvor brændet slap op. I laden havde han også en lille bod, hvor han solgte kartofler for at tjente lidt ekstra til pensionen. Han havde været pølsemand engang, deraf navnet, Pølse-Jørgen. En dag, da jeg var omkring fjorten år, blev jeg sendt op til Pølse-Jørgen for at købe kartofler. Ved en pludselig indskydelse tog jeg en bog i stablen. Det var J. P. Jacobsens *Lyrisk*

og *prosa*. Jeg slog op på en side og læste:

Hun var som Jasminens sødtduftende Sne,
Valmueblod randt i hendes Aarer,
De kolde, marmorhvide Hænder
Hvilede i hendes Skjød,
Som Vandlilier i den dybe Sø.
Hendes Ord faldt blødt
Som Æbleblomstens Blade
Paa det dugvaade Græs;
Men der var Timer,
Hvor de snoede sig kolde og klare
Som vandets stigende Straale.
Der var Suk i hendes Latter,
Jubel i hendes Graad;

Linjerne stammer fra digtet »En Arabesk« af J. P. Jacobsen, der handler om et jeks skæbnesvangre møde med kærligheden. Mit møde med det digt blev også skæbnesvangert. For første gang blev jeg ramt af det, som den norske forfatter Per Petterson meget præcist kalder »genkendelsens chok.« Jeg følte mig genkendt i teksten. Jeg forstod ikke, hvad det var, der skete. Det gør jeg måske stadig ikke, men jeg tror, de fleste mennesker, der har læst en bog, genkender den følelse af, at man læser og tænker: Ja! Sådan er det! Sådan føles det! uden nogensinde at have været på det sted, der bliver beskrevet i teksten. Uden nogensinde at have mødt de mennesker, der er i teksten, føler man, at man kender dem. Man læser en tekst og møder noget nyt, samtidig med at man har følelsen af, at man hele tiden har kendt det. Derfor føler man sig inkluderet i litteraturen. Litteraturen kan nærmest hive billeder ud af sjælen, som man ikke vidste var der.

Den inkludering giver et nyt blik på verden. Jeg oplevede først og fremmest, at litteraturen gav mig et nyt blik at se med. Det var, som

om jeg havde set mig selv i spejlet og opdaget en anden. Jeg var mig selv og inde i en anden bevidsthed på én gang.

Samtidig oplevede jeg, at ordene havde en ekspressiv kraft, der rakte ud over deres betydning. Det var lige så vigtigt, hvordan ordene lød, så ud, hvordan de stod efter hinanden på en linje. Jeg oplevede, at det litterære sprog ikke gav svar, men undersøgte verden og derfor ikke reducerede den, men åbnede den.

Det var her i Pølse-Jørgens lade, at min fascination af litteratur startede. Jeg blev opmærksom på, at alle bøgerne i laden kunne åbne sig på samme måde som »En Arabesk« og udvide verdenen.

Jeg kan ikke vide det, men jeg tror, at en del af grunden til, at tusindvis af mennesker har stået i kø, til Bogforum i weekenden, er, at de også har haft deres oplevelse med litteraturen. De har måske også oplevet genkendelsens chok, udvidelsen af verden, ordenes ekspressive kraft. Måske har de også oplevet, at de, ligesom jeg, heller ikke kan svare, når de bliver spurgt om, hvad litteraturen kan. Der er ligesom ikke et svar, der er dækkende nok. Litteraturen er fri, forstået som grænseløs. I én sætning kan man være i København midt i en opvask, og i den næste sætning på månen, men litteraturen kan også samle netop en opvask og månelanding i én og samme fortælling og på den måde vise kompleksitet. Men litteraturen er ikke sådan at indfange. Årets nobelprismodtager i litteratur, den svenske digter Tomas Tranströmer skriver i digtet »Madrigal«:

De alvorligste forbrydelser forbliver uopklarede trods indsats af mange betjente. På samme måde er der et sted i vores liv en stor uopklaret kærlighed.

For mig er de linjer et billede på litteraturen. Den er en stor uopklaret kærlighed, som jeg ikke forstår. Den kan ikke opklares som en forbrydelse, ikke indfanges som en tyv.

Bidrag til fortolkning af J. P. Jacobsens novelle »Mogens«

Blandt danskstuderende på Aarhus Universitet i begyndelsen af 1950'erne hørtes ofte betegnelsen »polyinterpretabel« brugt om svært tilgængelige, såkaldt hermetiske tekster. Denne betegnelse randt mig i hu efter endnu en læsning af »Mogens«. Jeg har mange gange som dansklærer på Nørresundby Gymnasium gennemgået denne interessante tekst, men det er aldrig lykkedes mig og mine elever at nå frem til en helt udtømmende fortolkning af den.

Ser man på litteraturen om Jacobsen viser det sig at der hersker stor uenighed om hvordan denne novelle skal fortolkes. Den er altså polyinterpretabel. Jeg er ikke særlig godt bevandret i Jacobsen-forskningen, men har dog læst Jørgen Ottosens bog »Mogens« og udvalgte dele af Jørn Vosmars disputats »J. P. Jacobsens digtning«. Disse to Jacobsen-eksperter har meget divergerende meninger om hvordan novellen skal tolkes. Ottosen læser den symbolsk, mens Vosmar hævder at den rette læsning er den rent realistiske, eller som Ottosen kalder det, naivt-realistiske. Af disse to opfattelser finder jeg absolut at Ottosens er den mest givende.

Med mine tolkningsbidrag prætenderer jeg absolut ikke at have gennemskuet novellen til bunds, men jeg har lyst til at videregive nogle iagttagelser i teksten som jeg mener kan have interesse. Da jeg kun har begrænset kendskab til den meget omfattende Jacobsen-forskning, kan jeg naturligvis ikke vide om andre har gjort de samme iagttagelser, men lidt kan jeg vel bidrage med.

Når jeg gennemgik tekster sammen med mine elever skete det blandt andet med brug af følgende aksiom: »Alt hvad der i en tilsyneladende realistisk tekst ikke kan forklares rationelt, skal tolkes

symbolsk«. Hvis man anvender dette aksiom på »Mogens«, kan man som eksempel tage indgangsscenen hvor Mogens sidder i »et Hjørne af Hegnet«. (Ordet hegn er en sjællandsk betegnelse for en indhegnet skov). Da Kamilla dukker op løber Mogens efter hende ind i skoven »fjærnere og fjærnere ind bag Hasselbuskene«. De løber altså sammen med Kamilla forrest dybt ind i skoven. Uden for skoven der er afgrænset af et »Gjærde«, er der en »Marksti«. Gærdet er så højt at man skal over en stente for at komme ind i og ud af skoven. De er altså på en måde lukket inde. Uden for gærdet ligger rugmarken. Det er derfor ikke tilfældigt at Mogens og Thora i udgangsscenen går ganske langsomt med Thora forrest gennem den »gulnede Rug« på »Stien der løb igjennem«. Da der ikke er nogen landbrugsfaglig forklaring på en sådan sti gennem en kornmark, må scenen nødvendigvis fortolkes symbolsk. Hvorfor går de ikke ved siden af hinanden på en markvej? Svaret må være at denne scene skal modsvare indgangsscenen hvor Mogens impulsivt løber efter Kamilla gennem den vilde natur, skoven, mens Mogens og Thora her går langsomt, afklarede, gennem den modne rugmark. Denne skal altså tolkes som den dyrkede, kultiverede natur som de nu er blevet ét med. En tilsvarende sti gennem en rugmark forekommer allerede i begyndelsen af novellen, nemlig da Kamilla og Mogens sammen med Kamillas fader hen på efteråret spadserer ned mod skoven »ad en smal Sti hvor der var Rugstubber paa begge Sider«. Denne afhøstede og gølge rugmark er den som Mogens kan se fra sit hjørne af hegnet i tekstens afsnit to. Den modne rugmark som Thora og Mogens går igennem, er Mogens'; han er jo blevet godsejer, men har åbenbart ikke noget imod at hans rug bliver trådt ned. For at afslutte rugsymbolikken skal det nævnes at da Mogens skal på besøg hos Kamilla og hendes fader, bliver han befordret af en bonde på et læs rughalm. Lige så usandsynligt det er at der er stier gennem de to omtalte rugmarker, er det at en bondemand kører rundt med et læs rughalm. Det giver kun mening når scenen tolkes symbolsk. Halmen må betragtes som

den værdiløse, golde del af rugen, som Mogens altså her gøres til ét med. Jfr.: »Mogens (...) gav sig til at børste Halmstumperne af sig«.

Ved anvendelse af samme aksiom som ovenfor vækker især scener hvor kvinder lader blomster falde på jorden, ens undren. I »Mogens« forekommer det to gange (Kamilla og Laura), i »Niels Lyhne« er det Edele der lader den buket som Niels har plukket til hende, falde på gulvet. Symbolet findes også »Fru Marie Grubbe«, nemlig i scenen med Marie i lysthuset (kap. 1). Her har Marie samlet en mængde roser som hun breder ud på bordet, men kort tid efter misfornøjet stryger dem alle ned på jorden. Hertil kan føjes at Marie tænker på hvordan hun som barn løb ellevild i Lindum skov. Her »rykked' hun Blomster op og kasted' dem igjen« (kap. 8). Denne adfærd er yderst besynderlig og meget langt fra at være realistisk, altså må den være symbolsk. Særlig mærkelig er Laura-scenen. Her giver hun Mogens blomsterne uden at vende sig mod ham. Hvordan kan Mogens der står uden for vinduet, overhovedet nå de blomster som Laura rækker ham? Meget underligt er det også at Mogens kun tager en enkelt blomst, mens det i den tilsvarende scene med Kamilla er hende der kun tager nogle få og lader resten falde på jorden. Vosmar tillægger ikke denne besynderlige adfærd nogen særlig betydning. Ottosen der ikke nævner eksemplerne fra Marie Grubbe, kan godt se at der her er tale om et symbol. Han ser det som udtryk for at kvinderne »har et forkert forhold til deres »kvindelighed«« (s. 310). At fjerne eller skille sig af med en blomst kan vel på en måde betegnes som defloration. Pigerne har blomsterne i hånden, og derefter kaster de dem på jorden. Denne mærkelige handling kan måske opfattes som rituel, altså som et symbolsk udtryk for længsel efter defloration. I forlængelse af tolkningen af denne blomstersymbolik er det nærliggende at inddrage Thoras sang »Du Blomst i Dug«. Om de to første linjer siger Ottosen at de er uden betydning, og at »dine« i linje tre er henvendt til Mogens, hvis eksistens hun på dette tidspunkt ikke kender. Thora identificerer sig med blomsten som hun forestiller sig

Sommer var det, midt paa Dagen, i et
 Hjerte af Hegret. Midt for stod der en
 stor Ey, dens Blad var endel træ-
 lig smaa og mere grøse end grønne og
 de, der vandre med Jyd, var helt rødbrun-
 ne. Paa ved Ege var der en hel Hæng-
 de Karselbær med det, mørkegrønt, glans-
 løst hvid, saa som der et Par Akerbrænde
 paa ved den yngre der blev det Skov, var
 blek afvædet, grøn Skraaning af Kvæder,
 idet hvilken Træle kom og gik ind i den sø

Indledning til
 Mogens – et
 af Jacobsens
 udkast.

ligesom hun selv længe efter deflorationen, bestøvningen. Jfr. Thø-
 ger Larsen digt Solsangen hvor det i vers tre hedder »Arret af Bryn-
 de lider«. Arret, støvfanget, må opfattes som blomstens kvindelige
 kønsorgan. Jacobsen var som bekendt ikke bare en stor digter, han
 var også en fremragende botaniker.

Et andet aksiom som man med fordel kan benytte ved fortolkning
 af »hermetiske« tekster, er: »Intet er tilfældigt«. Det er ikke tilfældigt
 at pigenavnene Laura, Karla og Thora indeholder ordet ar. At også
 Marie rummer bogstavkombinationen ar, kan dog kun betragtes
 som et mærkeligt tilfælde. Navnet Kamilla har ikke noget »ar«, til
 gengæld har hendes faders sommerresidens det for en sommerbolig
 meget underlige navn Kap Trafalgar, altså to gange ar!

At Jacobsen har benyttet navnesymbolik i »Mogens« må være hæ-
 vet over enhver tvivl. Det bliver ekstra tydeligt når man kombi-
 nerer navnene Thora og Mogens: ho+mo= homo. Thora og Mogens
 gående gennem den modne rugmark er jo to modne, harmoniske,
 voksne mennesker.

Eftersom »Mogens« er polyinterpretabel findes der mange forslag til fortolkning af denne novelle. Jeg vil da også her skitsere min fortolkning af den. Dens tema vil jeg bestemme som *det unge menneskes modning eller socialisation*. Herom er mange Jacoben-forskere vistnok enige. Dens tese er da at modningen først er indtrådt når mand og kvinde har erkendt deres egen biologiske bestemmelse og har anerkendt hinanden som underlagt ubrydelige biologiske love samt opgivet enhver forestilling om metafysiske kræfters eksistens og utopiske krav til hinanden.

Mogens er i Kamilla-afsnittet fremstillet som en noget enfoldig og følelsesmæssigt ret labil ung mand. Han forelsker sig hovedkulds i Kamilla og kræver total magt over hende. Hun skal opgive sig selv for helt at være hans »med Sjæl og Krop, med Hud og Haar«. Hun skal som Faust »sælge« sin sjæl til ham, et absurd og utopisk krav. Hans reaktion på Kamillas død der fremstilles meget dramatisk som

»En ung Pige kom langsomt gaaende, en Mynde og en Høsehund løb legende foran hende. Hun standsede og synes at ville sætte sig, men da hun fik Øie paa Mogens, fortsatte hun sin Gang tværs over Kirkegaarden ud af Laagen.« Illustration til »Mogens« af Oscar Jørgensen, 1948.

hendes indebrænding, viser ham derfor efterfølgende som anarkistisk og vildt udskejelende. Laura som er oprigtigt forelsket i ham, afviser han fornærmet fordi han oplever hende som seksuelt krævende. Først da Thora som han virkelig elsker, men hvis kærlighed han vil skal være »ædel, uden al grov, jordisk Lidenskabelighed«, altså et utopisk krav, tydeligt viser ham at hun også har erotiske drifter, når han til moden accept af at også han er underlagt en uomgængelig biologisk bestemmelse. Han er blevet et frit, voksent menneske. Derfor kan han og hun gå igennem og forsvinde i den modne rugmark, natur og kultur, eller som justitsråden siger »Natur og Civilisation«, er harmoniseret. Nu har Mogens fået en kæreste sådan som han synger om i begyndelsen af novellen, og han vil også få en datter og en dattersøn.

»Mogens« kan altså betragtes som en komprimeret dannelsesroman.

Som jeg mener at have påvist er det altså nyttigt at være opmærksom på steder i teksten som forekommer dunkle. Denne metode er kendt som »nærlæsning« og har sit ophav i J. A. Richards' litteraturteori. Johan Fjord Jensen har i sin bog »Den ny kritik« (1961) gjort fyldigt rede for den. Man kunne let opregne en række dunkle steder i »Mogens« udover dem som jeg anført ovenfor. Hvorfor bærer Mogens rundt på sin moder, hvorfor rækker Mogens i frierscenen *i et hjørne af haven* på Kap Trafalgar efter et æble, mens Kamilla senere lader sine æbler falde til jorden, hvorfor er Kap Trafalgars have indhegnet af et gærde, hvorfor læser Mogens Smollet, hvorfor løber de to hunde efter Mogens og William og hvorfor nynner Kamilla Elisabeths sang fra Elverhøj? Mange flere dunkle steder kunne nævnes.

Man må vel sige at »Mogens« først er udtømmende fortolket når alle gåder er løst, når man gennem studiet af overteksten har frilagt underteksten, som jo er den vigtigste. Det der gør at en litterær tekst til kunst, er at den er gådefuld og derfor potentielt kan give læserne en aha-oplevelse, den liflige følelse man får når man har løst en gåde. En »monointerpretabel« tekst, altså en tekst uden undertekst har ikke dette potentiale.

Jacobsen og google-generationen?

Bemærk spørgsmålstegnet. Forlods er der vist ikke mange »links« mellem de to fænomener. Og så måske alligevel!

Der er da også spørgsmålstegn i alle øjne, også på gymnasiet i digterens fødeby, hvis en dansklærer i et øjeblikks distraktion henviser til J. P. Jacobsen.

Hvem er han, denne Jacobsen, der i Thisted har lagt navn til både en gade, en plads og et monstrøst indkøbscenter? Som tilmed har opnået den sjældne ære at få et helt digt indgraveret i pladsens belægning. Byens stolte søn!

Bringer man ham på bane, kan man være stensikker på spørgsmålet: hvorfor i alverden udtaler du hans navn »J. P.«, når han nu hedder Jens Peter? Når det mysterium er opklaret, hvad så? De allerfleste unge – og deres forældre med for den sags skyld – vil være helt og aldeles blanke, hvis man beder dem forklare, hvorfor denne Jens Peter nu er så betydningsfuld.

Det nemmeste ville være at forbigå ham i stilhed. Der er jo så mange vej- og gadenavne, man ikke lige kan gennemskue. Og vi kan jo ikke læse alle gamle digtere. Men måske ligger der noget guld og venter i de gamle ord, skrevet med pen og blæk og siden trykt i en bog, måske brugbare og igangsættende også for dem, der er født med en smartphone i den ene hånd og en i-pad i den anden.

Måske burde man være lidt dristig og give Jacobsen en chance uden for de litterære nørders kreds?

Man kunne sådan set godt forvente, at Jacobsen hørte hjemme i den eksklusive kreds af kanon-forfattere – fra Holberg til Rifbjerg – der *skal* indgå i såvel folkeskolens som de gymnasiale uddannelsers danskundervisning. Men det gør han nu ikke. Heldigvis.¹⁾ Det er

en noget tvivlsom fordel at være ophøjet til statsautoriseret pligtlæsning. At Jacobsens forfatterskab har spillet en central rolle og haft stor påvirkningskraft i dansk og europæisk litteratur lader sig på den anden side ikke bortforklare. Ulempen er blot, at hans tekster forekommer tunge og utilgængelige, set med en nutidig ung læsers øjne.

Man er på en eller anden måde nødt til at komme på talefod med manden og hans tid, hvis det skal blive til noget. Og det skal ske på de unges egne præmisser.

I det følgende skal skitseres et par eksempler på, hvordan det muligvis kan lade sig gøre. Det er på ingen måde tænkte sekvenser, men praktisk undervisning, der er gennemført i mellemfaglige undervisningsforløb på Thisted Gymnasium & HF-Kursus inden for de seneste år.

I en 1. g med naturfaglig studieretning blev det besluttet at gøre det moderne gennembrud omkring 1870 til emne for et forløb i almen studieforberedelse. Fagene dansk, historie og biologi indgik i dette mellemfaglige samarbejde. Måske fordi vi befandt os Thisted, var det en nærliggende tanke at gøre Jacobsen til brændpunktet, som hele dette opbrud og gennembrud skulle betragtes igennem. Og pludselig blev Jacobsen til et sammensat menneske i en dybt kompliceret brydningstid med ekkovirkninger helt op til i dag.

Vi valgte så at hive ham op i det 21. århundrede ved at stille den helt overordnede opgave til eleverne, at de skulle forberede en kvalificeret formidling af denne mærkelige mand midt i hans tids voldsomme strøm rettet mod elever i folkeskolens ottende klassetrin.

Et selvmorderisk projekt, kunne man frygte. Men det gik over al forventning. Der blev truffet aftaler med et antal folkeskoler og en friskole i Thy. Alle stillede beredvilligt en 8. klasse til rådighed i en dobbelttime, så der var plads til både oplæg og opfølgende diskussion. Specielt darwinismen og opgøret med kirkeautoriten kom stærkt i fokus. Her var et drama, der tændte gymnasieeleverne, og som i høj

grad vakte genklang hos de ca. to år yngre elever, de henvendte sig til. Modsætningen videnskab/tro var nærværende og nutidig. Jacobsen blev støvet grundigt af. Alle evalueringer tyder på, at folkeskoleeleverne fik et par gode timer ud af det, og gymnasieeleverne gjorde den erfaring, at et formidlingskrav styrker enhver læreproces ganske effektivt. Jacobsens tanker og tekster kom i spil. Måske ikke gjort til genstand for formfuldendte litterære analyser. Det overlever de nu nok. Men nu har Jens Peter fået en plads i elevernes bevidsthed, og de kan genkende ham og fortsætte dialogen med ham senere i livet.

Museet for Thy og Vester Hanherred er vist det nærmeste, man kommer et specialmuseum for J. P. Jacobsen. Også den museale indgang kan udnyttes til en igangsættende formidling. En elev i en 2.g, Andreas Klit, valgte at udforme den obligatoriske dansk-historie-opgave som en tilrettelagt museumsformidling med Jacobsen som »genstand«. Også her blev eleverne i en 8. klasse på én af byens skoler inviteret til at være »ofre«. Ud over et studium af Jacobsens livsforløb måtte Andreas fordybe sig i tidens økonomiske, sociale og kunstneriske strømninger og sætte alt dette i relation til de til rådighed stående muligheder på museet og i byrummet. Formidlingen formede sig som et indledende oplæg med aktiverende spørgsmål til eleverne, fulgt op af en præsentation af genstande i museets mindestue og en byvandring, der i al sin korthed omfattede Jacobsens Thisted-univers: fødehjem-lysthus-gravsted. Inden for denne trekant, der kan traves igennem på få minutter, har vi så et oprør, et tab »lad længes, lad grædes med evighedsavn« og en digtning, der gav genlyd i den store verden, »en dåd og et navn«.

Også i dette tilfælde blev den gamle digter hentet ud af litteraturhistoriens lukkede bog. Han blev et menneske, knyttet til tid og sted. Den bedste evaluering af forløbet er vel egentlig, at Andreas, da det hele var velgennemført, satte sig hen og læste Fru Marie Grubbe og opgav romanen som et af de obligatoriske, selv læste værker.

Måske har der været for meget ærbødighed og andagt omkring J. P. Jacobsen. Folkelig har han aldrig været. Og det skal han heller ikke være. Men han kan godt tåle, at man leger lidt med ham og (mis)bruger ham lidt på nutidens præmisser. Et rigtigt godt eksempel på en sådan skæv vinkel på Jacobsen er den digtsamling, Asgar Schnack i samarbejde med fotografen Lars Gundersen udgav i 2009: »J. P. Jacobsen – Thisted«. Her er Jacobsen sprællevende til stede i nutiden, og Thisted er poetisk, så man tror det er løgn.

Jacobsen kan aktiveres på mange måder. Hans digtning kan åbne øjne – også i det 21. århundrede.

Her venter en spændende udfordring for det selskab, der er dannet for at »medvirke til at bevare og fremme interessen for J. P. Jacobsens litteratur og liv...«

Note:

1) Danskfaget på de fire gymnasieuddannelser (stx, hhx, htx og hf) rummer i læreplanerne en slags kanon, forstået som en liste over forfattere, som eleverne skal stifte bekendtskab med ved at læse og arbejde med mindst én tekst af pågældende forfatter. Gymnasieskolernes danskkanon opererer med to lister: en række forfattere som *skal* læses og en række forfattere som *kan* læses i betydningen *anbefales* læst. J. P. Jacobsen figurerer i gymnasieuddannelserne på listen over forfattere, som *kan* læses.

I 2006 offentliggjorde Kulturministeriet en kulturkanon, rummende »de mest uomgængelige danske kunstværker« inden for billedkunst, arkitektur, design, film, litteratur mv. Litteraturkanon medtager i alt 14 danske forfattere, og blandt disse er J.P. Jacobsen med romanen »Fru Marie Grubbe«.

Per Jacobsen

J. P. Jacobsen og Miroslav Krleža

Niels Lyhne som intertekst

Den traditionelle sammenlignende litteraturvidenskab har i tidens løb påvist mange forbindelser fra ældre tekster til yngre, og på den måde belyst udviklinger i et forfatterskab og slægtskab og overensstemmelser imellem forskellige forfatterskaber. Det nyere begreb *intertekstualitet*, der blev indført af den bulgarske litteraturforsker Julia Kristeva i 1969 og videreført af franskmanden Roland Barthes går et skridt videre og hævder, at alle tekster på den ene eller den anden måde er afhængige af andre tekster, bygger videre på, kommenterer, kritiserer eller ligefrem protesterer imod andre tekster. Set på den måde er litteraturen i bestandig debat med sig selv, på sine egne præmisser og med sine egne virkemidler. I det følgende skal to tekstafrsnit i J. P. Jacobsens Niels Lyhne jævnføres med tilsvarende tekstafrsnit i den kroatiske forfatter Miroslav Krležas roman *Povratak Filipa Latinovicza* fra 1932 (da. *Filip Latinoviczs hjemkomst*, 1964). Det første tekstafrsnit hos den kroatiske forfatter viser en slående indholdsmæssig overensstemmelse med den modsvarende passage hos J. P. Jacobsen. Det andet brudstykke kan opfattes som Krležas beske kommentar og protest imod den danske digters verdenssyn og skønhedsbegreber.

Miroslav Krleža (1893-1981) hørte til den generation af mellem-europæiske forfattere og intellektuelle, der i deres ungdomsår nåede at opleve både de sidste dønninger af Wiener-secessionismen og dens sammenbrud under Første Verdenskrig. Han blev under krigen stærkt påvirket af den tysk-østrigske ekspressionisme og fandt senere sit politiske ståsted i Marxismen. Hans oplevelser som menig soldat i

den østrig-ungarske hær ved østfronten 1915-1916 og de sociale og politiske forhold i hans hjemland vakte hans harme og oprørstrang, og satte ham i forbindelse med revolutionære kredse og med de radikale medlemmer af det kroatiske socialdemokrati, der i 1919 var med til at stifte det jugoslaviske kommunistparti. Han var dog ikke altid enig i partiets linje og taktik, og kom i 1930'erne i et stærkt modsætningsforhold til partiet, og mødte hård kritik fra partitro intellektuelle, først og fremmest fordi han var modstander af den socialistiske realisme. Han blev hovedpersonen i et hidsigt og langvarigt opgør på den jugoslaviske venstrefløj om denne sovjetiske litterære metode, som det jugoslaviske kommunistparti uden forbehold havde accepteret. Krležas forfatterskab er stort og alsidigt¹ og omfatter lyrik, romaner, noveller, skuespil og essays om kunst, historie, musik, samfundsforhold og politik. Han er oversat til en lang række sprog, og var en dominerende skikkelse i sit hjemland både imellem de to verdenskrige og i efterkrigstidens socialistiske Jugoslavien.

Som en del af det mellemeuropæiske kroatiske miljø, var Krleža i begyndelsen af det 20. århundrede også meget opmærksom på de skandinaviske forfattere. Hans første symbolsk-lyriske skuespil eller scenefantasier fra tiden før og under Første Verdenskrig var tydeligt påvirket af Strindberg, hvorefter han mere svingede over mod det ibsenske borgerlige drama. I en række samtaler med den kroatiske litteraturforsker Predrag Matvejević, som blev udgivet i bogform i 1969² har han uddybet sit forhold til »Skandinaverne«.

På spørgsmålet om, hvor hans ungdommelige interesse for de nordiske digtere egentlig stammede fra, svarer han: »Det begyndte sandsynligvis allerede med Hamlet i Helsingør eller med H. C. Andersen for at ende med Herman Bang, der skrev en roman om en ung mand fra Agram (Zagreb PJ), der domineredes af gotiske katedralers hvide tårne«³. Jacobsens Niels Lyhne faldt i den dansk-østrigske krig i min

fantasi såret under et slag med Reljkoviés regiment fra Babina Greda⁴, og med fru Marie Grubbe var vi fortrolige som med en gammel tante. Hermans Bangs linedansere og akrobater, hans sære menageri af vidunderbørn og skibbrudne eksistenser, alt sammen var det trist som hos Munck; Strindberg kunne vi udenad; Hamsun brød jeg mig ikke særligt om, jeg fandt ham kedelig, og Nexø har aldrig sagt mig noget. Det er rigtigt, at de nordiske forfattere var et modefænomen (...) men Strindberg strålede klarere end Geijerstam og især mere end Bjørnson.«

Meget tyder imidlertid på, at den aldrende Krležas forhold til J. P. Jacobsen, sådan som det kommer til udtryk i »Samtalerne« fra 1969 ikke var helt så idyllisk og ligefrem familiært i 1920'rne og 1930'rne. I sine litterære essays omtaler han flere gange Jacobsen og andre danske digtere med knap så megen veneration. Som venstreorienteret forfatter og overbevist Marxist, var det næppe heller sandsynligt, at han skulle beundre eller nære særligt varme følelser for sentimentale og »dekadente« forfattere som Jacobsen, Rilke, Wilde...¹ I et essay fra 1930, altså kun et par år før *Filip Latinoviczs hjemkomst* udkom, skriver han da også i sin karakteristiske ordrige og sarkastiske stil om den tyske digter Rainer Maria Rilke (1875-1926): »Passiv af natur og magtesløs over for enhver form for virkelighed udlevede han sin uforløste pubertet, indhyllet i duftende og bedøvende tåger fra en litteratur, der fra Paris havde bredt sig til litterære saloner og caféer over alt i Europa. I en nordisk civilisations kolde tusmørke og i skæret fra fjerne, magiske og lyriske kerter næreredes Rainer Maria Rilkes lyrik, som et anæmisk og sygt barn fra et overklassehjem, ved inspirationer fra de højere samfundslags fremtidsløshed og i genskinnet fra Wiener-secessionismen og nordiske sentimentale

I I kommunistisk sprogbrug var ordet »dekadent« et af de værste adjektiver, man kunne hæfte på personer, forfatterskaber eller adfærd i det hele taget.

forfattere som Jacobsen.«⁵ Senere i samme essay omtaler og sammenfatter han Rilkes lyrik med ordene: »Nervøse affektationer (Strindberg-Weininger-Freud), betændt seksualitet og medfødt excentricitet (Przybyszewski-Wilde-Bang), futile drømmerier og bestandig på flugt fra sig selv og sin livslede (Kierkegaard-Jacobsen — i det hele taget skandinaverne)...«⁶

I Habsburg-monarkiet før dets opløsning var Wien og Budapest de naturlige kulturelle kraftcentre, der nolens volens påvirkede mange unge intellektuelle i Kroatien og på Balkan. Kroatien og den kroatiske hovedstad Zagreb var den fjerne og tilbagestående provins i monarkiet. Følelsen af at tilhøre periferien, ikke bare af Europa, men også af Østrig-Ungarn, åbnede manges øjne for de skandinaviske lande, der blev et frisk pust fra en anden af Europas udkanter, der viste sig alligevel at kunne fostre berømte kunstnere og store forfattere.

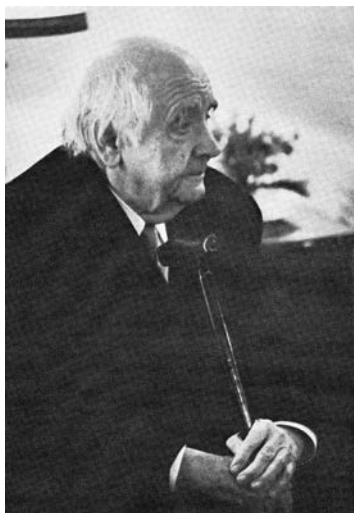
Krležas negative syn på J. P. Jacobsen, som det kom til udtryk i hans essays fra 1920'erne og 1930'erne, kan nok delvis forklares i den omstændighed, at hans møde med den danske digter efter al sandsynlighed kom i stand gennem det, der blev skrevet om ham i Wien, og viser under alle omstændigheder ganske godt forskellen på Jacobsen-receptionen i det tysksprogede rum. En forskel som Bengt Algot Sørensen og Klaus Bohnen flere steder har gjort indgående rede for.⁷

I Berlin havde Georg Brandes i 1880'erne introduceret Jacobsen som naturalist og som repræsentant for det moderne gennembrud, og ikke mindst fremhævet ham som darwinist og botaniker, der oven i købet havde oversat Darwin til dansk. Men han måtte dog naturligvis også omtale Jacobsens sproglige følsomhed og hans bemærkelsesværdige stil. I et efterord til *Die Pest in Bergamo*, i Deutsche Rundschau som Brandes havde været med til at udgive i 1883, skriver han således: »All' seine Worte und Sätze sind mit Stimmung getränkt und durchdrungen; es schwebt über seinem Stil ein so warmer

Stimmung, ein solcher Duft und Dampf der Stimmung, dass man in der Atmosphäre seiner Bücher wie in einem grossen Treibhaus athmet...⁸ (sammenlign dette Brandes-citat med Krležas »duftende og bedøvende tåger« i hans karakteristik af Rilke ovenfor). Trods Brandes' bestræbelser for at præsentere Jacobsen som naturalist, var modtagelsen i Berlin kølig. Ibsens realisme faldt mere i de nøgterne nordtyskeres smag. Til gengæld blev receptionen i Wien anderledes begejstret. Tiden var en anden. Naturalismen havde udspillet sin rolle og i Wien opfattede man Jacobsen som symbolist, hvis ikke ligefrem som secessionist. Karakteristisk nok kom de første oversættelser af Jacobsens digte af Marie Herzfeld og Robert F. Arnold netop i Wien i 1890'erne, altså på et tidspunkt, hvor Wiener-secessionismen og Jugendstilen blomstrede i Mellemeuropa. Jacobsens arabesker var som digteriske gengivelser af secessionismens slyngede og florissante linjer.

Det var denne opfattelse af Jacobsen, om hvem Marie Herzfeld i en essaysamling havde sagt: »Das war nicht der Realismus und die Aktualitet, die Georg Brandes damals begehrte« – som den unge, belæste Krleža stiftede bekendtskab med. Det var et møde med en af den europæiske dekadences store mestre, der i det kulturelle Wiens bevidsthed blev sidestillet med Baudelaire, Huysmans, Schumann, Wagner, Gustave Moreau og Dante Gabriel Rossetti, en digter, der påvirkede og inspirerede Rilke, Hofmannsthal, Stefan George og komponister som Arnold Schönberg og Frederick Delius.

Krležas roman *Filip Latinoviczs hjemkomst* er en kunstnerroman. Den kroatiske maler Filip Latinovicz vender hjem til Kroatien efter i nogle år at have levet i udlandet og dér opnået en vis berømmelse. Han er i kunstnerisk krise og søger tilbage til hjemmet i håb om at genfinde inspirationen og den »livets umiddelbarhed« han var bange for at have mistet forbindelsen med.¹⁰ Gensynet med barndommens

Miroslav Krleža, foto 1979.

småborgerlige og bornerte miljø vækker stærke erindringsbilleder hos ham om hans barndom og opvækst. Især to oplevelser tegner sig stærkt i hans bevidsthed: det første er hans fantasier foran et gammelt skærmbret i barndomshjemmet overklisteret med ståltryk og litografier fra illustrerede blade, det andet er hans møde med eros. Disse to erindringsbilleder knytter Krležas roman til *Niels Lyhne*.

Det drejer sig hos Jacobsen i det første tilfælde om beskrivelserne af de lege, Niels Lyhne legede med sin kammerat Frithiof og hos Krleža om de stillesiddende og ensomme fantasier, som Filip hengav sig til foran det gamle skærmbret i sin mors stue. De to drenges fascination af det eksotiske og det farefulde er den samme. Men derudover har de barnlige lege haft afgørende betydning for deres kunstneriske udvikling. De to tekststykker har samme funktion, og på den måde er der en intertekstuel sammenhæng mellem dem af både tematisk og dybere indholdsmæssig karakter.

»Dér havde de trillet med tøndebånd, Niels og præstens Frithiof, og båndet var et fartøj, som strandede når det væltede, men når man greb det inden det faldt, så var det at kaste anker. Den smalle smøge mellem udhusene, som var så vanskelig at passere, kaldtes Bab el Mandeb eller Dødens port, på stalddøren stod skrevet med kridt, at

her var England, og på ladeporten stor der: Frankrig, havelågen var Rio de Janeiro, men smedens hus, det var Brasilien. Der var også den leg at være Holger Danske, den kunne leges blandt de store skræpper omme bag laden, men oppe i møllerens mark var der et par jordfaldshuller, som kaldtes knakkerne, og der holdt selve prins Burmand og hans vilde sarascener med de rødgrå turbaner og gule hjælmbuske, burrer og kongelys af den vældigste vækst, der var først det rigtige Mauritanien; (...) Nede ved fjorden havde de leget; muslingeskal-ler sendtes ud som skibe, og når de standsedes af en tangbusk eller landede på en sandbanke, så var det Columbus i Sargassohavet eller Amerikas opdagelse. Havne blev der anlagt og mægtige dæmninger, Nilen groves ud i det faste strandsand... (21-22).¹¹

Bortset fra modsætningen imellem det aktive i Niels' og Frithiofs lege og Filips introverte og ensomme fantasier er der en slående overensstemmelse i de to beskrivelser. Det tilsvarende afsnit hos Krleža lyder:

»Et gammeldags, engelsk skærmbret med fem fløje og rød mahogniramme. Silken havde været fuldstændig mørnet, så nogen havde limet gamle ståltryk og litografier fra illustrerede blade over: engelske konger med Maria Stuart-kraver, nøgne slavinder, falkonerer, ryttere, grever, grevinder, jægere, hjorte og generaler. Negre og havne i negerland: fjerne have, der væltede ind over strandbredderne med skummende, grønne bølger og master, fra hvis top flaget blafrede for vinden, og dér trænger Filip i hvid tropehjelms modigt gennem det grønne Kongo i spidsen for en sending slaver; urskoven åndede og oppe i træerne hørtes abernes skrigen (...) Foran Ladysmith tordnede kanonerne. Der spyedes ild ud af kanonerne dyb, og der lugtede af krudt; seks mand lagde alle kræfter i for at bringe en kanon i stilling (...) Ladysmiths belejring. General de Wet på en stor, sort hingst betragtede sammen med sit følge Ladysmiths belejring...« (s.21-22)¹².

Det eksotiske og farefulde har drevet og pirret både Niels' og Filip fantasier. Deres lege var vel ikke meget anderledes, end de lege, drenge leger i en vis alder, men bortset fra denne overfladiske lighed, er deres oplevelse af det fjerne og det fremmede et væsentligt afsæt for deres senere kunstneriske udvikling. Niles Lyhne er forfatter, og da legene mister deres tiltrækningskraft, og han ikke længere havde behov for at »hugge løs på tidsler og skræpper for at nyde sine ridderfantasier« overtager historien, det at fortælle en historie al hans interesse og aktivitet. »Alt, hvad der havde gjort indtryk på Niels, af det han så, af det han forstod og det han misforstod, af det han beundrede og det han vidste der skulle beundres, det kom alt ind i historien.« (s. 23).

Og for Filip bliver oplevelsen af billederne på det gamle skærmbret afgørende for hans udvikling og skaben som maler:

»(...) Billederne på det gamle, grå skærmbret var i virkeligheden de eneste billeder, han rigtigt havde oplevet i sit liv. Han var selv senere hen begyndt at male og havde skrevet meget om malerkunst, havde skrevet og læst meget om problemerne omkring maleriets teknik, men havde alligevel altid vagt og dybest inde, i den ukendte del af sit jeg, følt at billeder, for at være virkelige billeder, levende billeder, skulle tale i det mindste lige så stærkt som de grå afrevne lapper i det fjerne tusmørke her i dette kvalme rum.« (s.22).

Mødet med Eros

De to andre tekststykker, som kan siges at have intertekstuel forbindelse, drejer sig om de to drenge møde med eros.

I *Niels Lyhne* er der tale om den varme augustsøndag, hvor Niels er alene på Lønborggård med sin fars søster Edele Lyhne. Den forvante og beundrede unge dame fra hovedstaden havde bedt Niels om at plukke en buket kornblomster til hende, og da han løber op og sagte

lukker hendes dør på klem for at lægge blomsterne på stolen inden for døren, får han øje på tanten:

»Hun lå henstrakt på den lange pufs søgrønne atlask, iført en fantastisk zigeunerdragt. På ryggen lå hun der, hagen i vejret, struben strammet, panden nedad, og hendes lange udslagne hår flød ned over enden af puffen og henad gulvtæppet. En kunstig granatblomst var skyllet i land på den ø, en broncefarvet lædersko dannede midt i den matgyldne strøm.

Farverne i hendes dragt var mangfoldige, men alle afdæmpede. Et seleliv af et glansløst, guret stof tegnet i mørkeblå, blegrode, grå og orange flammer, sluttede om en hvid silkesærk med meget vide ærmer, der nåede ned over albuen. Silken var lidt rødlig i skæret og sparsom indvævet med tråde af rødt guld. Hendes skørt af avrikelfarvet fløj, uden bort, var ikke samlet, men lå løst omkring hende med et skævt foldefald fra neden og opefter, udover puffen. Fra knæet var hendes ben nøgne og de korslagte ankler havde hun bundet sammen med et stort halssmykke af bleg koral...« (s. 36).

En minutøs beskrivelse i en secessionistisk *decor* som et prærafaelitiske maleri. Scenen med den smukke og udfordrende kvinde og den detaljerede dvælen i sommerdagens tunge og varme stemning får Krleža til i et essay fra 1926, *Om Marcel Proust* at associere til Jacobsen i Marcells møde med Gilberte i *À la recherche du temps perdu*: »... Gilberte, som han havde set for første gang en sommereftermiddag i Combray var den første illusion om »det evigt kvindelige« i Marcel Prousts liv. I minderne fra Combray er dette møde skildret højstemt i en jacobsensk lyrisk stilhed, sådan som den fødes under de sidste terziner i en sonet.«¹³

Men mens Niels' møde med eros finder sted i en raffineret ung kvindes smagfulde boudoir, bliver den ganske unge Filip konfronteret med eros i de grimmost tænkelige omgivelser på et bordel i hjembyen:

»Næsten blindet af det skarpe sollys udenfor, famlede han sig frem i mørket og skimtede lidt efter lidt i det sparsomme lys fra den åbne dør, og i en bølge af lugte, der strømmede imod ham, vaskefade, stolerygge med henkastede kjoler, pelargonier i vindueskarmen og postkort på væggen, og ud fra det uigennemtrængelige mørke bød en stemme ham at komme hen til sengen.

I sengen lå en kvinde, halvt synlig ved en lysstråle, der faldt ind igennem et lille hul i skodden. Hendes mave var blottet og stor og hvid som dejen til et stort brød, som det ser ud, mens det endnu ligger på bagerens skovl. Det eneste billede, der var blevet stående levende og uudsletteligt i hans erindring var, at denne mave var stor, oppustet, halvrådden og blød som gær under hans fingre, at den havde en navle, og at den lignede et ubagt brød på en bagers skovl. (...) Ved hin fjerne hændelse havde det vigtigste været belysningen af dette rådne, oppustede kæmpemæssige, af dette hemmelighedsfulde, kvindelige, som kun kunne gengives som hos Toulouse-Lautrec, men samtidig skulle belyses med et særligt usundt, uvirkeligt lys fra en hud, der var ved at gå i opløsning.«(s. 42-43).

Trods den enorme forskel, mere end det – diskrepans – imellem de to skildringer reagerer de to drenge påfaldende ens: med flugt og utrøstelig sorg.

»I hurtig, usikker gang ilede Niels gennem stuerne op på sit værelse. Han var helt fortumlet, følte sådan en underlig mathed i sine knæ og havde en kvælende fornemmelse oppe i halsen. (...) Og han sukked utålmodigt som en syg og så sig fortabt om i stuen, aldrig havde han kendt sig så ulykkelig, så ensom, forstødt og forladt. Så satte han sig hen til vinduet, midt i solskinnet, og græd.« (s. 38).

Og Filip:

»Han følte en ualmindelig ækel stank, veg bort fra den blege skikkelse og flygtede ud af rummet. (...) Hele den eftermiddag havde han

grædt på jernbanedæmningen, som om nogen var død fra ham.» (s. 45).

Det, der er særligt karakteristisk ved disse to beskrivelser er den udpræget maleriske gengivelse og opfattelse af de to episoder. Men alt i Krležas tekst er en forvrængning, en protest imod det smagfuldtpittoreske i Jacobsens beskrivelse. Filips synæstetiske overvejelser om lugte som en uadskillelig del af maleriet er tydeligt fremhævet. Kontrapunktet til hele fin-de-ciècles skønhedssøgen, maleren Toulouse-Lautrec nævnes endda eksplicit.

I Krležas store forfatterskab er det mere end tydeligt, hvor hans sympatier – og især antipatier – ligger. Som Carl Stief bemærker i sit essay om den serbiske forfatterkollega, Ivo Andrić har Krleža altid været stærkest i negationen... »den store samfundsreveser og moralist, der river masken af alle fagre gestalter«.¹⁴ Krležas essays om litteratur, kunst, historie er lærestykker i polemisk og skarp politisk stillingtagen, altid blændende og suggestivt formuleret. Det var hovedsageligt i 1920'erne og 1930'erne, at han i sine essays indtog en skarp ideologisk holdning til den europæiske dekadence, og lod sin sarkasme gå ud over Proust, Rilke, George, Hofmannsthal, Herman Bang, J. P. Jacobsen og alle de fin-de-ciècle-digtere, der blev dyrket og talt om med ærefrygt i salonerne. Men som det her er vist, har han i en roman givet digterisk udtryk for overensstemmelse med J. P. Jacobsen i synet på kunstnerisk skaben, men samtidig også i et stykke skønlitteratur protesteret og opponeret imod det, han anså for forløjet, småborgerligt, snobbet – dekadent.

Slutnoter

- 1 Af Miroslav Krleža foreligger på dansk: *Skogen Marias død (Smrt bludnice Marije)*, oversat af Lise Iversen i *Jugoslaviske stemmer*, København 1963; *Filip Latinoviczs hjemkomst (Povratak Filipa Latinovicza)*, oversat af Per Jacobsen,

- København 1964; *Kroatisk rapsodi (Hrvatska rapsodija)*, oversat af Per Jacobsen, Radioteatret, DR 1985; *Kongelig ungarsk landeværnsnovelle (Kraljevska ugarska domobranska novela)*, oversat af Per Jacobsen, Århus 1989.
- 2 Predrag Matvejević, *Razgovori sa Miroslavom Krležom*, Zagreb 1969.
 - 3 Det er uklart, hvilken roman Krleža refererer til. Herman Bang har ingen romaner, hvis hovedperson er fra Agram. Så vidt vides figurerer bynavnet Agram kun en enkelt gang hos ham, nemlig i novellen Den gyldne stad »Og næste Morgen sendte hun Regissøren Bud, at hun gav Afkald. Hun rejste hjem til sit Agram«.
 - 4 I den dansk-tyske krig 1864 var Preussen og Østrig allierede. Den 1. februar 1864 rykkede en preussisk-østrigsk hær over grænsen til Slesvig. Ved fredsslutningen i Wien 30. oktober 1864 måtte Danmark afstå Slesvig, Holsten og Lauenburg til Preussen-Østrig. Antun Matija Reljković(1732-1798), kroatiskfødt officer i den østrigske hær hvis regiment efter tyrkerens tilbagetrækning i det 18. århundrede var ansvarlig for gennemførelsen af Maria Theresias økonomiske og sociale reformer i det østlige Kroatien (Slavonien). Ved siden af sin militære karriere var Reljković også forfatter til flere didaktiske og rationalistiske værker.
 - 5 Miroslav Krleža, *Rainer Maria Rilke*, Hrvatska Revija 11-12, Zagreb 1930.
 - 6 *ibid.*
 - 7 Bengt Algot Sørensen, *J. P. Jacobsen und der Jugendstil – Zur Jacobsen-Rezeption in Deutschland und Österreich*, Orbis Litterarum 33, 253-279. 1978; Klaus Bohnen, *Niels Lyhne in Deutschland*, Skandinavistik, Jahrgang 9, Heft 11, 1979.
 - 8 Citeret efter Bengt Algot Sørensen i *J. P. Jacobsens spor. Tolv afhandlinger udgivet af J. P. Jacobsen-selskabet i hundredeåret for digterens død*, ved F. J. Billeskov Jansen, København 1985.
 - 9 Marie Herzfeld, *Die skandinavische Literatur und ihre Tendenzen*, s. 18, Wien 1898.
 - 10 I romanen tumler romanens hovedperson, som mange af ekspressionismens kunstnere, med synæstetiske problemer: »Hvordan skulle man male lugten af stegt svinekød, male markedslarmen, hestenes vrinsken, piskenes

smæld, hvorledes skildre denne barbariske, pannoniske, skytiske og illyriske drift efter dynamik, der drev drukne kuske til med heste og vogne at buldre over den rådne bro og styrte sig i muddret med blødende hoveder og brækkede lemmer? Denne selvødelæggende drift havde endnu ikke fundet sin maler.« (s. 140)... Et tilfældigt møde med et døvtumt barn inspirerer Filip til at male et billede, der uvilkårligt leder tanken hen på Edvard Munchs »Skriget«: »Han var ved middagstid kommet hjem fra et bad i floden, da han i solen ude foran en stor, kalket mur havde fået øje på et barn, der stod vendt mod solen og med skyggen op ad muren. Det holdt armene vandret ud fra sig og mumlede uartikuleret. Det var et forfærdeligt syn, for han opdagede med det samme, at barnet var døvtumt, og denne uforståelige råben var dyrisk og rystende. Barnet havde strakt armene ud fra sig og efterlignede, mere ved hjælp af sin strube end af sit øre præstens messen ved alteret. Det bredte armene ud, som om det velsignede, og armene krøb op ad muren som sære og forunderlige skabninger, der bevægede sig, spændstigt, skyggesort og forgjort, og barnet hylede uhyggeligt, uartikuleret, besat, febersygt som i et anfald af hedeslag, og det hele lignede mere en nervekrampe, en epileptisk vision end virkeligheden. (...) Besat af dette uhyggelige syn kom Filip hjem, fik fat i et lærred og gav sig til at male dette barn, der stod der i middagssolen og hylede foran den hvide mur. Barnets stemme steg og sank over lærredet som en sprukken klokke, og han malede denne snavsede, krampagtige og imbecile skikkelse i solens lys, denne angstfyldte krampe over for noget mørkt og døvtumt i og om os selv, dette døvtumme barns røde og skælvende stemmelæber, så han selv lidt efter lidt blev grebet af sine egne penselstrøgs dæmoniske magt.« (s. 86).

- 11 Citaterne fra *Niels Lyhne* er fra *J. P. Jacobsen, Samlede skrifter*, Femte udgave, København og Kristiania 1906.
- 12 Citaterne fra *Filip Latinoviczs hjemkomst* er fra den danske udgave, København 1964.
- 13 Miroslav Krleža, *O Marcelu Proustu*, Obzor LXVII, Zagreb 1926.
- 14 Carl Stief, *Ivo Andrić*, Perspektiv, Det danske magasin 1961-62, s. 27-35.

På sporet af J. P. Jacobsen i Montreux (Schweiz)

Jeg vil gerne her fortælle, hvordan vi ved et tilfælde hørte om J. P. Jacobsens ophold i Montreux, fra oktober 1877 til maj 1878. Byarkivet i Montreux havde ingen dokumentation om denne berømte dansker, og vi besluttede derfor i 2006 at skrive et biografisk notat om ham og hans ophold her. Vi fandt ud af, hvor han boede dengang, og fik at vide, at den første del af hans roman »Niels Lyhne« blev skrevet i Montreux.

Min mand og jeg har fået stor hjælp af vores litterære dansk-franske veninde Merete Gerlach-Nielsen. Og takket være vore egne franske og danske sprogkundskaber, samt vort lokalkendskab, førte vores efterforskning også til en interessant historie om »Gurresangene«.

Som indledning skriver jeg en præsentation af os selv, fulgt af notatet fra 2006, der er på fransk, og af min danske oversættelse.

Jeg er statsborger i både Schweiz og Danmark. Jeg blev født 1935 i Odder og bestod tresproglig »Højere Handelseksamen« i Aarhus i 1954. Blev i 1958 gift med Pierre-Antoine Goy og arbejdede som sekretær ved det danske konsulat i Lausanne 1975-96, som vicekonsul fra 1981. Allerede i 1960'erne oversatte jeg fra engelsk til dansk/fransk førsteudgaven af rejseparløren *Fransk til rejsebrug* for forlaget Berlitz. Jeg var bl.a. lokal repræsentant for « Danes Worldwide » i den fransksprogede del af Schweiz i 15 år.

Min mand Pierre-Antoine Goy er født 1930 i Vallorbe, Schweiz. Opnåede i 1952 *Master of science (MSc)* ved Universitetet i Lausanne. Nu er han pensioneret docent fra lærerseminariet i Lausanne, hvor han havde speciale i historie, geografi og samfundskundskab. Vi har siden 1980 boet i Clarens, der er en del af Montreux, og vi har altid

Den hvide bygning med balkoner er »Pension Bellevue«, som den tager sig ud i dag – adressen er Avenue de Belmont 5. Billedet er set fra banegården i Montreux. Den første banegård blev bygget 1860 og lå her altså, da J. P. Jacobsen boede på »Pension Bellevue«. Den nuværende banegård er fra 1903 og blev bygget på den anden side af skinnerne.

boet i kanton Vaud, eller Waad, der er en af de seks fransksprogede kantoner, hvoraf tre har både tysk og fransk som officielle sprog.

Vi mødte ganske tilfældigt Merete Gerlach-Nielsen i 2005 i anledning af kunstudstillingen »Impressions du Nord. Skandinavisk kunst 1800-1915«, som fandt sted på museet »Fondation de l'Hermitage« i Lausanne.

Merete Gerlach-Nielsen blev født 1933 i København. Hendes omfattende biografi findes i »Kvindebiografisk leksikon« og i den »Blå Bog«. Man kan nævne, at hun i 1961 vandt Københavns Universitets guldmedalje for en afhandling om Stendhal; den blev publiceret på fransk i Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs skriftserie i 1965.

I 2005 udgav Merete Gerlach-Nielsen sammen med Régis Boyer, tidligere professor i skandinaviske sprog og litteratur, bogen »H. C.

Andersen. Voyages en Suisse 1833-1873«. Det var første gang, at tekster fra H. C. Andersens dagbøger blev udgivet på fransk. På grundlag af bogen lykkedes det os at stedfæste, hvor H. C. Andersen havde taget ophold i Montreux og omegn, med undtagelse af én pension. Bogen med lokalstudiet blev overgivet til Montreux museum og til byarkivet; derved blev der kastet nyt lys over hans ophold her.

Merete Gerlach-Nielsen gjorde os opmærksom på, at også J. P. Jacobsen havde opholdt sig i Montreux. Hun sendte os kopier af hans korrespondance med Georg Brandes, og med den som kilde kunne vi finde *Pension Bellevue (Villa Bella)* lige oven over banegården i Montreux, hvor han opholdt sig fra oktober 1877 til maj 1878. Merete Gerlach-Nielsen sendte os også uddrag af Freedman Ralph's bog »R. M. Rilke – La vie d'un poète« samt J. P. Jacobsens digt »Gurresange«.

Udsigt over Genèvesøen. Billedet er taget fra en have lidt oven over »Pension Bellevue«. J. P. Jacobsen skriver, at han fra sit ene vindue havde udsigt over søen og bjergene i Savoyen (Frankrig), og fra det andet kunne han se »Château de Chillon« og bjerget »Dents du Midi«.

En montre fra udstillingen »Oh My God«, som fandt sted fra 30/10 2009 - 25/9 2010 på Palais de Rumine i Lausanne. Ved et samarbejde mellem tre museer, det zoologiske, geologiske og botanisk have, forklarede man evolutionen og Darwins teorier. I denne montre så man en original udgave af J. P. Jacobsens oversættelse »Arternes oprindelse«. Artiklens forfatter har taget billedet efter udstillingens afslutning, og efter at de originale bøger var taget væk fra montren.

På grundlag af denne dokumentation skrev min mand i 2006 nedenstående studium/artikel, der bærer alle tre navne som signatur (Pierre-Antoine Goy, Aase Goy-Hovgaard og Merete Gerlach-Nielsen). Den blev skrevet især med museets og arkivets samlinger i Montreux for øje. I anledning af opførelsen af Arnold Schönbergs »Gurre-Lieder« ved »Septembre Musical 2010« i Montreux overrakte min mand et eksemplar af studiet til direktøren for denne festival, Tobias Richter. Et andet eksemplar blev sendt til Harrietta Krips, enke efter dirigenten Josef Krips. Hun bor i Montreux og havde gjort os opmærksom på, at en mindeplade netop var blevet indviet for Arnold Schönbergs månedlange, og indtil 2006 ukendte, ophold

i Montreux i 1931. I november 2006 fik vi via en e-mail fra Jørgen Munk i Thisted oplyst, at Arnold Schönberg sandsynligvis havde fået kendskab til »Gurrelieder« gennem brødrene Schmedes og R. F. Arnolds tyske oversættelse.

Jens Peter Jacobsen

Thisted au Danemark, dans le Jütland, 1847 – id. 1885. Botaniste, poète et romancier danois.

Fils d'un commerçant aisé, il fréquenta dès 1863 les écoles de Copenhague, puis, son baccalauréat obtenu en 1867, l'Université de cette ville. Enfant, il montra un remarquable talent pour les sciences, particulièrement la botanique. En 1868, alors qu'il écrivait, discrètement, des poèmes romantiques – notamment les *Chants de Gurre* (*Gurresange*), il adopta la botanique comme sa profession. Ses travaux sur la flore des îles d'Anholt et de Læsø lui valurent un grand renom. Malheureusement, c'est en récoltant des plantes dans des marais, en automne 1872 qu'il contracta une maladie pulmonaire qui devait s'aggraver en tuberculose. Cette maladie le détermina à abandonner la botanique pour la littérature. A cette époque, les découvertes de Charles Darwin commencèrent à le fasciner et trouvant qu'elles n'avaient pas suffisamment d'échos dans son pays, il traduisit en danois les deux ouvrages principaux de Darwin, »L'origine des espèces« (1872) et »La descendance de l'homme« (1875).

Mais c'est avant tout son activité littéraire qui le hissa au panthéon des grands écrivains danois du XIXe siècle. Il fut en effet, le plus important et le plus original des porte-parole de la nouvelle littérature danoise. Il lança avec la longue nouvelle *Mogens* (1872), son grand roman historique et psychologique *Madame Marie Grubbe* (1876) et surtout le roman semi-autobiographique *Niels Lyhne* (1880), le réalisme littéraire au Danemark à travers ses théories déterministes et athées. Cette dernière oeuvre est le fruit d'un conflit entre son tempérament de rêveur exalté et une foi totale en Darwin! Niels Lyhne,

un jeune provincial qui a grandi entre un père distant et une mère éprise d'héroïsme et de poésie, est convaincu d'être un homme de lettres en gestation. Incapable d'agir, le jeune homme rêve sa vie, non par paresse, mais par peur d'une réalité qu'il pressent très éloignée de sa quête d'absolu et d'esthétisme. Prisonnier de ses songes lyriques, il sombre peu à peu dans une existence médiocre, jalonnée d'échecs.

Dès 1873 Jacobsen voyagea longuement à travers l'Europe, principalement en Italie (Venise et Florence) et en Suisse. En 1877, pour se soigner, il choisit Montreux-Vernex (Pension Bellevue à l'Avenue de Belmont tenue par M. A. Favre¹). Il écrit: »le climat m'est propice et je commence à comprendre ce qu'est une montagne«. Il admirait le paysage depuis ses fenêtres dont »l'une donne sur le lac et les montagnes de Savoie, l'autre sur Chillon et la Dent du Midi«. Il pensait qu'aucune chambre de toute la ville n'avait une vue comparable à la sienne. Au musée de Thisted on a reconstitué une chambre de sa maison avec quelques meubles et objets lui ayant appartenu. Face à son bureau est accroché au mur un tableau représentant Chillon et les Dents du Midi, qu'il avait acquis lors de son séjour.

Ses loisirs, il les employa en de longues promenades. La bibliothèque de l'hôtel l'incita aussi à la lecture. »J'ai l'intention de mettre à profit mon séjour ici pour me familiariser un peu mieux avec la littérature française,« écrit-il. Il lut Zola, Cherbuliez, Daudet, Flaubert et Balzac. Parmi les pensionnaires, Jacobsen se lia assez vite avec le baron von Buchholtz et sa sœur Anna, originaires de Courlande en Russie. Il se vit invité chez eux. Devint-il amoureux ou ami de cette jeune Russe? On ne le saura jamais. Il semble qu'il choisit délibérément de la perdre de vue. Si l'on se fonde sur sa correspondance il séjourna à la pension Bellevue d'octobre 1877 à mai 1878 où il rentra à Thisted. Il revint peut-être en automne 1878 avant de partir à Rome pour y passer l'hiver. C'est à Bellevue qu'il rédigea la première partie de son roman Niels Lyhne, celle où est évoqué l'enfance et le séjour à Clarens du héros.

C'est seulement en 1886, l'année suivant son décès, que parurent les *Gurresange*. L'histoire de Tove et de Valdemar qui est reflétée dans cette suite de poèmes a été faussement attribuée au roi Valdemar IV Atterdag (1320-1375) qui édifia le château de Gurre et en fit sa résidence préférée. Il y est mort en 1375²⁾ Tove fut en réalité la maîtresse du roi Valdemar Ier le Grand (1131-1182) avant que celui-ci n'épouse, en 1157, la reine Sophie et avant que le château de Gurre soit construit. On ne sait rien sur Tove à part le fait qu'elle donna, en 1150, un fils Christoffer au roi, qu'il aima tendrement ; peut-être aussi un second fils, Knud. Les récits populaires postérieurs nous relatent la jalousie et la haine de la reine qui finit par tuer Tove en l'enfermant dans une étuve surchauffée. Pour avoir déclaré que pourvu qu'il puisse garder Gurre, Dieu pourrait garder le ciel, le roi fut condamné à chasser toutes les nuits dans les forêts de Gurre. Les historiens des XVIe et XVIIe siècles se sont trompés en identifiant le Valdemar de cette histoire avec Valdemar IV Atterdag. Les écrivains romantiques du XIXe siècle comme Hans Christian Andersen et Jens Peter Jacobsen se sont inspirés de cette légende.

Les œuvres en prose de J. P. Jacobsen parurent en traduction allemande, sous la direction de Marie Herzfeld, à Vienne, entre 1889 et 1904. Son influence fut grande sur les écrivains et poètes allemands et autrichiens comme Thomas Mann (1875-1955), Robert Musil (1880-1942) et surtout Rainer Maria Rilke (1875-1926). Dans un recueil de ses poèmes qu'il publia en 1896 à Munich, Rilke réserva une place spéciale à Jacobsen qui, comme il l'écrit, nourrissait ses rêveries mélancoliques. Dans son roman autobiographique, *Les cahiers de Malte Laurids Brigge* (1910) il est le personnage qui dérive tout droit de Niels Lyhne, jeune poète danois très sensible, victime perpétuelle, mais quintessence de l'artiste. Dans sa première *Lettre à un jeune poète* (1903) Rilke écrit: »De tous les livres que j'ai, peu me sont indispensables, et deux seulement se trouvent toujours parmi mes affaires, où que je sois. Ici, je les ai sous la main: la Bible et les

livres du grand poète danois J. P. Jacobsen. « Il termine sa lettre par: »S'il me fallait dire à qui je dois d'avoir saisi quelque chose de la création artistique, de sa nature profonde, de ses caractères éternels, je ne pourrais citer que deux noms: celui de J.P. Jacobsen, le grand, grand poète, et celui d'Auguste Rodin, le sculpteur, qui n'a point son égal parmi tous les artistes d'aujourd'hui. » Rappelons que Rilke est décédé à la clinique de Valmont à Glion le 19 décembre 1926.

L'œuvre de J. P. Jacobsen doit aussi sa pérennité à la mise en musique des *Gurresange* en allemand *Gurre-Lieder* par le compositeur Arnold Schoenberg.

Comment Arnold Schoenberg (1874-1951) a-t-il eut connaissance des *Gurre-Lieder*? On sait que ces poèmes furent transcrits en allemand en 1899 par Robert Franz Arnold (1872-1938). Le texte a vraisemblablement été transmis par deux chanteurs danois Erik et Paul Schmedes qui ont accompli une grande partie de leur carrière à Vienne. Erik connaissait bien Alexander von Zemlinsky, le beau-frère de Schoenberg. Zemlinsky connaissait déjà Jacobsen et ne cachait pas son admiration pour lui. En 1900, Schoenberg qui envisageait de prendre part à un concours pour un nouveau cycle de lieder organisé par le Tonkünstlerverein de Vienne décida d'y participer en mettant en musique une partie des poèmes des *Gurre-Lieder*. Cependant, vraisemblablement séduit par le thème et l'œuvre de J.P. Jacobsen il mit en musique l'ensemble de la légende de Valdemar et de Tove. Ce qui lui prit beaucoup de temps puisque la création des *Gurre-Lieder* à Vienne n'eut lieu que le 23 février 1913. Ce fut un des plus grands succès de la carrière de Schoenberg. Ce musicien a également séjourné à Montreux-Territet (Villa Maria) pour des raisons de santé de mai à septembre 1931. Une plaque apposée en mai 2006 le rappelle.

Montreux, juin 2006

Noter

- 1) L'hôtel-pension Bellevue (Villa Bella) fut construit en 1871. Il porte de no 5 de l'Avenue de Belmont, Il a été transformé en immeuble locatif en 1916 et modernisé en 1986/87 et 2005.
- 2) Le château-fort de Gurre situé à 7 km au sud-ouest de Helsingør (Elseneur) au bord d'un petit lac, a été démoli au XVIe siècle et remplacé par le château de Kronborg au bord du détroit du Sund. Des fouilles récentes n'ont pas dévoilé des restes antérieurs au XIVe siècle.

Aase Goy-Hovgaards danske oversættelse (2011) af den franske tekst:

Jens Peter Jacobsen

Født 1847 i Thisted (Jylland), Danmark, død sammesteds 1885. Botaniker, digter og romanforfatter.

J. P. Jacobsen var søn af en velstående handelsmand. Fra 1863 fik han undervisning i København og bestod dér studentereksamen i 1867, hvorefter han kom til Universitetet. Allerede som barn viste han et tydeligt talent for videnskab, især for botanik. I 1868 valgte han studiet af botanik, alt imens han i skjul skrev romantiske digte (navnlig »Gurresange«). Hans studier af floraen på øerne Anholt og Læsø gjorde ham berømt. Desværre pådrog han sig ved indsamlingen af moseplanter en lungesygdom i efteråret 1872, og denne udviklede sig til tuberkulose. Sygdommen bevirkede, at han måtte opgive sine botanikstudier, og i stedet valgte han litteraturen. Omkring den tid var han fascineret af Charles Darwins opdagelser, og fandt at de i Danmark ikke havde vundet tilstrækkelig genklang. Han skrev derfor en dansk oversættelse af dens to vigtigste værker »Om Arternes Oprindelse« (1872) og »Menneskets Afstamning« (1875).

Men det var især hans litterære aktiviteter, der placerede ham blandt de største danske forfattere i det 19. århundrede. Han var den vigtigste og den mest originale talsmand for den nye danske litteratur. Med sin novelle »Mogens«

(1872), sin store historisk-psykologiske roman »Fru Marie Grubbe« (1876), og især sin delvis selvbiografiske roman »Niels Lyhne« (1880) indførte han, med støtte i teorien om determinisme og ateisme, den litterære realisme i Danmark. Dette sidste værk beskriver konflikten mellem hans temperament som opstemt drømmer og en total tro på Darwin! Niels Lyhne, en ung mand fra provinsen, opvokset med en fjern far og en mor optaget af heltemod og poesi, er overbevist om at være en kommende forfatter. Ude af stand til at reagere, drømmer den unge mand sit liv, ikke af træghed, men af angst for en virkelighed, som han aner vil være meget langt fra hans søgen efter det absolutte og dyrkelsen af skønheden. Hans lyriske drømme holder ham fanget, og lidt efter lidt synker han ned i middelmådighed, med markante nederlag.

Fra 1873 foretog J. P. Jacobsen lange rejser i Europe, især med Italien (Venedig og Florens) og Schweiz som mål. For at pleje sit helbred valgte han i 1877 Montreux-Vernex (Pension Bellevue, ledet af hr. A. Favre)¹. Han skriver herom: »Klimaet er gunstigt for mig. ...Jeg begynder at få en anelse om hvad et Bjerg er«. Han beundrede landskabet fra sine vinduer, »hvoraf det ene vender mod Søen og Savoyens Bjerge, det andet mod Chillon og Dent du Midi... Der er ikke et værelse i hele Byen med en Udsigt som min...« På museet i Thisted har man rekonstrueret et værelse fra hans hus med nogle møbler og ting, som har tilhørt ham. På væggen ved hans skrivebord hænger et maleri med Chillon og (bjerget) »Dents du Midi«, som han havde erhvervet under sit ophold.

I fritiden går han lange ture. Hotellets bibliotek inspirerer til læsning. »Jeg har til hensigt at benytte opholdet her til at lære den franske kultur at kende,« skriver han. Han læser Zola, Cherbuliez, Daudet, Flaubert og Balzac. Blandt pensionærerne sluttede Jacobsen ret hurtigt venskab med baron von Buchholtz og dennes søster Anna, der stammede fra Kurland i Rusland. Han fik invitation til at besøge dem. Blev han forelsket i denne unge russerinde eller var det et venskab? Det får vi aldrig at vide. Han valgte, ser det ud til, med vilje at tabe hende af syne. Ifølge hans korrespondance opholdt han sig i Pension Bellevue fra oktober 1877 til maj 1878, hvorefter han rejste hjem til Thisted. Han kom måske igen i efteråret 1878 på vejen til Rom, hvor han tilbragte vinteren. Det

er i »Bellevue«, at han skrev første del af romanen »Niels Lyhne« med beskrivelse af hovedpersonens barndom og hans ophold i Clarens.

»Gurresange« blev først udgivet i 1886, året efter forfatterens død. Sagnet om Tove og Valdemar, som dette lyriske digt er bygget over, omhandlede, troede man, Valdemar IV Atterdag (1320-1375), den konge der byggede »Gurre« og gjorde slottet til sit foretrukne opholdssted². Faktisk var Tove kong Valdemar I den Store's (1131-1182) elskerinde, inden han i 1157 ægtede dronning Sofie, og inden Gurre slot blev opført. Man ved intet om Tove, bortset fra at hun gav kongen en søn i 1150, ved navn Kristoffer, som han elskede højt. Måske endnu en søn, Knud. Senere tiders populære skildringer fortæller om dronningens jalousi og had, og hendes drab af Tove ved indespærring i en overophedet badstue. Fordi kongen havde erklæret, at når blot han kunne beholde Gurre, kunne Gud beholde Himlen, blev han fordømt til at være på jagt hver nat i skovene omkring Gurre. Historikerne i det XVI og XVII århundrede havde fejlagtigt identificeret Valdemar i denne historie med Valdemar IV Atterdag. 1800-tallets romantiske forfattere, som f.eks. H. C. Andersen og J. P. Jacobsen, lod sig inspirere af denne legende.

J. P. Jacobsens prosatekster blev publiceret i Wien på tysk, mellem 1889 og 1904, under ledelse af Marie Herzfeld. De fik stor indflydelse på tyske og østrigske forfattere og poeter, f.eks. Thomas Mann (1875-1955), Robert Musil (1880-1942) og især på Rainer Marie Rilke (1875-1926). I en poesisamling af Rilke, der i 1896 blev udgivet i München, fik Jacobsen en særlig plads, fordi han, som Rilke skriver, gav næring til hans melankolske drømmerier. I Rilke's selvbiografiske roman »Malte Laurids Brigges optegnelser« (1910) er han den samme person som Niels Lyhne, en ung dansk poet, meget følsom, evigt offer, men kvintessensen af en kunstner. Rilke skriver i det første brev i »Breve til en ung Digter« (1903): »Kun få af alle de bøger jeg ejer er mig uundværlige, og kun to befinder sig altid blandt mine sager, uanset hvor jeg opholder mig. Her har jeg dem lige ved hånden: Bibelen og den store danske digter J. P. Jacobsens bøger.« Han slutter sit brev med: »Når jeg skal sige, af hvem jeg har erfaret noget om det væsentlige ved at skabe, om Dybden og Evigheden deri, saa er der kun to Navne, jeg kan nævne: Jacobsens, den store, store Digtens, og Auguste

Rodins, Billedhuggerens, der ikke har sin Lige blandt alle nulevende Kunstnere«. Det skal huskes, at Rilke døde den 19 december 1926 på »Clinique de Valmont«, i Glion (oven for Montreux).

At J. P. Jacobsens værker nyder et varigt ry, skyldes også, at komponisten Arnold Schönberg satte »Gurresange« (på tysk »Gurre-Lieder«) i musik. Hvordan lærte Arnold Schönberg Gurre Lieder at kende? Man ved, at digtet blev oversat til tysk i 1899 af Robert Franz Arnold (1872-1938). Sandsynligvis er teksten blevet kendt gennem to danske sangere Erik og Poul Schmedes, der havde en stor del af deres karriere i Wien. Erik kendte godt Alexander von Zemlinsky, Schönbergs svoger. Von Zemlinsky kendte allerede Jacobsen og lagde ikke skjul på sin beundring for ham. I 1900 tænkte Schönberg på at deltage i en konkurrence vedrørende en ny Lieder-cyklus, udskrevet af Wiener Tonkünstlerverein. Han bestemte sig for at deltage ved at sætte en del af »Gurre-Lieder« i musik. Imidlertid blev han sandsynligvis så fascineret af temaet og J. P. Jacobsens værker, at han skrev musikken til hele legenden om Valdemar og Tove. Det tog ham lang tid, og »Gurre-Lieder« blev først opført den 23. februar 1913 i Wien. Det blev en af de største succes'er i Schönbergs karriere.

Denne komponist har også af helbredsmæssige grunde opholdt sig i Montreux-Territet (Villa Maria), fra maj til september 1931. En mindeplade blev sat på dette hus i maj 2006.

Noter

- 1) Hotel-pension »Bellevue« (»Villa Bella«) blev bygget i 1871 og ligger på Avenue de Belmont nr. 5. Ombygget til lejligheder i 1916 og moderniseret i 1986/87 og i 2005.
- 2) Gurre slot ligger 7 km syd-vest for Helsingør ved en lille sø. Det gik til grunde i det 16. århundrede og blev erstattet af slottet »Krogen«, det senere Kronborg ved Sundet. Ved nylige arkæologiske undersøgelser af Gurre, har man ikke fundet rester ældre end fra det 14. århundrede.

Svend Sørensen

Slottet Chillon, Lord Byron og Jens Peter Jacobsen

– et halvlitterært rejseessay

Hvis man tror, at kirkegården betyder slutningen på alt liv, så kan man godt tro om. Nej, det var her, det begyndte, mit romerske felttog udi litteraturhistorien. Med fascinationen af indskriften på en gravsten og en deraf følgende interesse for berømte, engelske lyrikere. Alt sammen skulle det selvfølgelig helst have tilknytning til J. P. Jacobsen. Og det fik det, i det mindste inde i mit hoved, hvilket udmærket kan skyldes, at tankebanerne har så snæver plads, at kollisionsmulighederne er store. Under alle omstændigheder et spil om tilfældigheder, sådan som livet jo er ifølge Darwin og J. P. Jacobsen.

Artiklens forfatter (til højre) sammen med Poul Brand ved Keats' gravsted på den protestantiske kirkegård i Rom. Foto: Ib Nord Nielsen.

Gravstenen stod på den protestantiske kirkegård ved Cestius-pyramiden i Rom. Mødet med stenen kom i stand under en rejse med J. P. Jacobsen Selskabet i april 2011. Der stod han så og pegede, Steen Neergaard, den kyndige rejseleder – pegede på gravskriften: *Her hviler en, hvis navn var skrevet i vand*. Vand er i og for sig nemt nok at tegne og skrive i, men som bekendt er det svært at fastholde udtrykket. Selv én af Storm P's døgnfluer er væk, før den har nået at udfolde sig.

Det var en mindeværdig stund at stå ved John Keats' gravsten, for ham var det, der havde skrevet sin egen gravskrift. Så ukendt var han, at han ikke selv mente, det var umagen værd at hugge hans navn ind i stenen. Sammen med en ung maler, Severn, rejste han i september 1820 ad søvejen til Italien, og året efter døde han i Rom, kun 25 år gammel. Her var det første sammentræf. Han døde af tuberkulose akkurat som J. P. Jacobsen. Ud over dette skæbnefællesskab besad de begge en stor følsomhed, og deres litterære produktion var forholdsvis lille i omfang. Keats skrev det meste i løbet af 20 måneder i 1818-19.

Min forhåndsviden om Keats kunne være på bagsiden af Hotel San Carlos visitkort. Her ville have stået, at han formodentlig var den af romantikkens lyrikere, der har betydet mest for eftertidens engelske digtere. Heldigvis var der hjælp at hente næsten uden for døren. Vores hotel lå i Via delle Carrozze, der førte lige op til Den Spanske Trappe. Klos op ad trappen ligger Keats Museum i det hus, hvor han døde bogstaveligt talt i armene på vennen Severn, der mange år senere blev begravet ved hans side.

Den sidste formiddag i Rom var uden fast program. Den måtte naturligvis udnyttes til et besøg på Keats Museum. Sammen med Ib Nord Nielsen og hans kone Susanne oplevede jeg en engageret rundvisning af en ung studerende, der havde besøg af et hold unge under uddannelse. Hun forklarede på engelsk, så selv jeg forstod det. Og det drejede sig ikke kun om Keats. Vi hørte også om hans landsmand Percy Shelley, én af verdenslitteraturens største lyrikere. Man kan da også se museet omtalt som Keats-Shelley Memorial House. Shelley

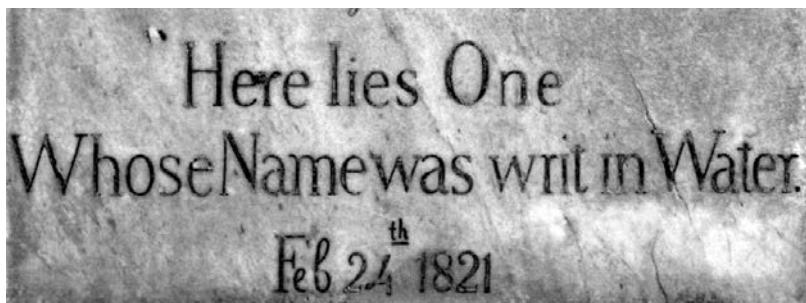
beundrede Keats, der til gengæld ville begraves på den protestantiske kirkegård, fordi Shelleys lille søn lå her. Vi blev hurtigt klar over, at Shelley havde en finger med i spillet på Keats Museum. Helt konkret endda. Vi fik fingeren forevist, og det kræver selvfølgelig en forklaring.

Man kan ikke sige Keats og Shelley uden også at nævne den tredje store engelske romantiker, Georg Gordon Byron, ofte omtalt med sin titel som Lord Byron. Det var ham, der brændte Shelleys lig og dermed må bære ansvaret for, at én af fingerknoglerne er kommet på museum. Ligbrændingen skete året efter, at Keats var død, altså i 1822. Dødstidspunktet kendes ikke, men det var kort før Shelleys 30 års fødselsdag.

Shelley var i så høj grad et naturbarn, at han helst opholdt sig uden døre, også når han skrev. Han elskede at sejle ud i sit skib »Ariel«, men da han sejlede ud med en ven i sommeren 1822, vendte de ikke tilbage. Tre uger senere fandt man deres lig skyllet op på stranden et stykke fra Livorno på Italiens vestkyst. Da Lord Byron ankom til stedet med sit firspand omgivet af dragoner, var ligene så skamferet af fiskene, at de var ukendelige. I en jakkelomme fandt man imidlertid en digtsamling af Keats. Så var Lord Byron ikke længere i tvivl: Ingen andre end Shelley kunne tænkes at besidde en digtsamling af denne ukendte digter!

Et stort ligbål blev tændt, og resterne af Shelley blev overhældt med vin. Luften dirrede af hede over Middelhavet, mens en måge hele tiden kredsede over flammerne med hæse skrig. Asken blev lagt i en urne, som Byron tog med i sin vogn. Den hviler nu i nærheden af Keats' grav på Roms protestantiske kirkegård med indskriften: Cor Cordium, Hjerternes Hjerter.

Med indtrykket af Shelleys tragiske død forlod vi museet. Forinden investerede jeg tre en halv euro i en lyriksamling af Keats. Den første linje – I stood tip-toe upon a little hill – var med sin elegance afgørende for købet. På vejen ud fra museet hviskede Ib mig i øret, at nordmanden Nordahl Grieg havde skrevet en bog om de tre engelske

Inskription på Keats' gravsten. Foto: Ib Nord Nielsen.

lyrikere, som vi havde stiftet bekendtskab med. Den måtte jeg have fat i, når jeg igen satte benene på dansk jord.

Nordahl Griegs »De unge døde« udkom på norsk i 1932. Jeg fik fat i en dansk udgave, der i 1963 blev udgivet i serien Gyldendals Uglebøger. Første halvdel af bogen er helliget Keats, Shelley og Byron. Alle tre var en del af »den anden renæssance«, der brød frem i engelsk digtning i begyndelsen af det 19. århundrede, og alle tre døde de som forstødte i et fremmed land.

Keats levede et liv på fattige hybler, flakkede lidt om i England og oplevede en ufuldbyrdet kærlighed. Hans første bog udkom i 1817, ubemærket. Næste år udkom endnu en digtsamling, som dog blev anmeldt. Men hvilken anmeldelse! Tidsskriftet »Blackwood« skrev: »Vi vover at komme med en lille spådom – hans forlægger vil ikke en anden gang sætte 50 pund på spil på noget, han eventuelt skriver. Det er bedre og klogere at være en forsulten apoteker end en forsulten digter. Så tilbage til butikken, John, til plastre, piller og salvekrukker...«

Hvorfor er anmeldere ofte så brutale i deres dommergerning? spørger man uvilkårligt sig selv. Oplysningen om apotekergerningen er dog korrekt. Keats mistede tidligt sin far, der styrtede med hesten mod et kirkegårgitter, hvor han blev spiddet på spydene. Da drengen var 15 år, døde moderen, og hendes børn fik en formynder. Det blev bestemt, at John skulle ud af skolen og blive apoteker. Sådan blev det,

men tuberkulosen lagde sin klamme hånd på ham, og i 1920 erklærede lægerne, at han ikke ville kunne klare en vinter mere i England. Året efter døde han i Rom.

- Han døde som martyr for skønheden! Citat Nordahl Grieg.

Keats og Shelley traf hinanden hos journalist og forfatter Leigh Hunt, som tilbragte to år i fængsel for et angreb på prinsregenten, der blev omtalt som fed og en ordbryder og libertiner.¹⁾ Om Keats' forhold til Shelley skriver Nordahl Grieg: »Shelley kom ham hjerteligt i møde, han var den mindst stolte, mindst reserverede af dem, for han var baronettens søn, Keats var staldkarlens.«

Om Shelley skriver Nordahl Grieg: »Der har måske aldrig levet en skabning med en så dirrende følsomhed for menneskesindets ukrænkelige frihed som Shelley. Hele hans liv er fortællingen om en mand, der følger driften i sit indre, desperat til det yderste. Møder han tvang, bryder han hensynsløst igennem, gang på gang.«

Og hvilket liv! I sammenligning med Shelleys liv forekommer ens egen tilværelsen at være ganske bleg og blodløs. Han havde en lykkelig barndom på et gods i Sussex, men da han i en alder af 10 år kom på kostskole, begyndte problemerne. Den sære og blide dreng, der rejste sig mod enhver form for tyranni, var som skabt til at være offer for andres drillerier. På universitetet blev han i 1811 bortvist for at udbrede sine radikale anskuelser, og samme år bortførte han en sekstenårig pige og giftede sig med hende. Selv om han var fritænker, meldte han sig året efter med taler og flyveskrifter til den katolske frihedskamp i Irland. I 1813 udgav Shelley sit første store digt: *Queen Mab*, der er blevet kaldt sin tidsalders største revolutionære digt (14 udgaver inden 1840).

Under en krise i ægteskabet forelskede Shelley sig i den sekstenårige Mary Godwin. De rejste bort sammen og foreslog Shelleys kone at tage med. Som Nordahl Grieg udtrykker det: »Han var hensynsløst polygam i kraft af hele sin livsførelse. Han kendte kun én lov: at et menneske ejer sit eget sind. Den fulgte han blindt.« Krisen endte i

tragedie. Shelleys kone tog sit eget liv, og han blev fradømt retten til sine børn. I foråret 1818 forlod han England for stedse sammen med Mary for at slå sig ned i Italien.

I Shelley fandt Lord Byron en ven med dyb digter-samfølelse. Deres venskab blev grundlagt i 1816 under et ophold i Schweiz. Af de tre skildrede digtere var Byron den ældste, og den der blev ældst. Han blev født i London 1788 og døde i Grækenland 1824. Han var halt fra fødslen, og han kom aldrig over det. Hele livet igennem var det hans fysiske bedrifter, der optog ham mest. Ingen triumf i livet satte han så højt som den, at han på sin første udenlandsrejse svømmede over Hellespont.

I en alder af tre år mistede Byron sin far, og han voksede op sammen med sin mor i et forarmet hjem nær Aberdeen. I 1798 arvede han imidlertid barontitlen efter en onkel, og han og moderen flyttede til herresædet Newstead Abbey. Han kom senere til at studere i Cambridge og udgav i 1807 en digtsamling, som fik en slet modtagelse. Hele livet

Den Spanske Trappe med Keats Museum i den gule bygning til højre. Foto: Ib Nord Nielsen.

rejst han meget, og i 1809 tog han på en rejse til Sydeuropa og den nære orient.

I 1812 udgav Lord Byron det episke digt »Childe Harold's Pilgrimage«, der med et slag gjorde ham berømt. I 1815 giftede han sig, men ægteskabet blev opløst året efter. Samtidigt opstod der rygter om, at han havde et forhold til sin halvsøster. Skandalen fik ham til at forlade fædrelandet for altid, og fra 1817 boede han i Venedig. Her skrev han sit hovedværk, det store satiriske digt »Don Juan«.

Lord Byron var utroligt produktiv i disse år, og hans berømmelse nåede store højder. Allerede i 1818 udkom hans samlede værker i seks bind i en fransk udgave (men på engelsk). Den berømte journalist og geograf Malte-Brun svømmede over af begejstring i sin anmeldelse i *Journal des débats*. Det kan man læse i Bjørn Bredals nyudkomne bog om Malte-Brun, »Manden der ville vise verden«. Han var i øvrigt også manden, der blev født i Thisted 1775 og døbt Malthe Conrad Bruun.

I 1821 bosatte Lord Byron sig i Pisa. I begyndelsen af 1824 drog han til Grækenland for at hjælpe grækerne i deres kamp mod tyrkerne, og her døde han samme år efter et angreb, ikke af tyrkerne men af sumpfeber. Hans lig blev ført på et krigsskib til England, hvor hans grav kan ses ved St. Mary Magdalene Church, Hucknall Torkard, Nottinghamshire.

Lord Byron død! Keats og Shelley. Alle tre er de døde. Og med dem J. P. Jacobsen. Han ligger begravet 100 meter fra den stol, hvor jeg sidder nu – på Thisted Museum, langt fra Rom. Når jeg rejser mig fra samme stol og går ind i hans mindestue – og det er sket ofte i den sidste tid – så kan jeg se ned på hans grav på den gamle kirkegård ved Thisted Kirke. Det, jeg især kigger på, er dog maleriet over hans skrivebord. Det forestiller slottet Chillon uden for Montreux, hvor han opholdt sig 1877-78. Her købte han det usignede maleri og bragte det hjem til Thisted. Indtil hans død hang det over hans skrivebordet i forældrenes hus. Nu kan jeg ikke se på maleriet uden at tænke på Keats' gravsten. Rom har bragt mig nærmere til Thisted!

Maleriet af slottet Chillon, som Jacobsen hjembragte fra sit ophold i Montreux.

Før Lord Byron flyttede til Italien, mødtes han i Genève med Shelley, hvis »Queen Mab« han havde læst med beundring. I slutningen af juni 1816 sejlede de Genèvesøen rundt i Shelleys båd, en tur der varede seks dage. Et besøg på slottet Chillon gjorde et stærkt indtryk på dem. De besøgte fangekælderens, hvor de hørte om frihedshelten Bonnivard, der sad indespærret her fra 1530 til 1536. På deres rundfart blev de i to dage opholdt af et regnvejr i Ouchy, en lille by lidt syd for Lousanne. Her indlogerede de sig på en kro, hvor Lord Byron skrev digtet »Fangen på Chillon«.

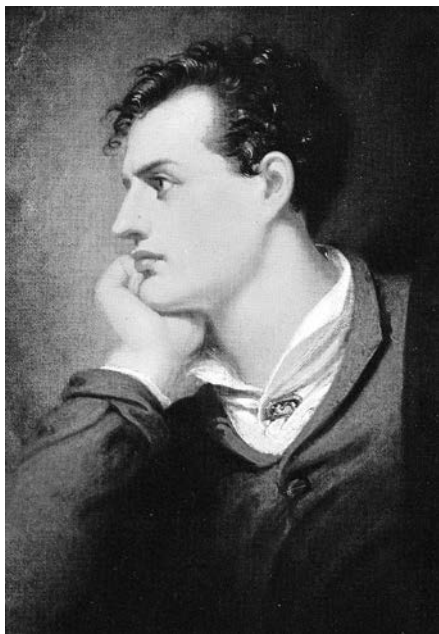
Om digtet kan man læse i Politikens Verdens Litteratur Historie bind syv: »Fangen på Chillon er utvivlsomt det ypperste af Byrons fortællende digte. Det er tæt skrevet og dramatisk. Men det har også noget, som vi sjældent finder hos ham: en ædel og fantasifuld indlevelse i menneskers lidelse. Hefthighed, lidenskab, bitterhed, spot, uimodståelig kraft har vi mødt hos Byron. Men denne dybe medfølelse er noget sjældent hos digteren. Man tager næppe fejl, når man heri finder en befrugtende påvirkning fra Shelley.«

»Fangen på Chillon« indledes med en sonet, og derefter følger 392 linjer ulige fordelt over 14 afsnit. I det sjette får vi et godt indtryk af slottet:

Ved Chillon, ved tårnets grund,
så dyb, at loddet knap fandt bund,
ruller sig Genfersøen blå
med hvide sejl og både på;
den ligger som en lys krystal,
en perle i sin muslingskal.
Men under søens vandspejl dybt
i tårnet ligger fængslets krypt,
et fængsel med en dobbelt mur,
halvt håndens værk og halvt natur,
én vold af sten og én af vand,
hvorfra ej redning tænkes kan.
Dér hørte vi ved nat og dag,
hvorledes søen brød med brag,
hvordan de tunge bølger drog
hen over os i natløst tog,
tit sendte de et iskoldt skvæt
igennem rudens jærntrådsnæt,
da rysted klippen til dens grund,
som var det verdens sidste stund.
Dog ængstedes jeg ej deraf;
thi smilende, med sorgløst sind
jeg havde budt den Død: Kom ind,
som mig min tabte frihed gav.

Om J. P. Jacobsen har kendt Lord Byrons digt, ved vi ikke. Men det er næsten usandsynligt, om ikke den meget læsende digter har stiftet bekendtskab med dette verdensnavn, hvis »Don Juan« inspirerede

Lord Byron. Maleri af Thomas Philips. National Portrait Gallery, London.

Paludan-Müller, da han skrev »Adam Homo«. Jacobsenkenderen Frederik Nielsen har da også i et udkast til en arabesk fundet en linje, som efter hans mening er stærkt påvirket af Byron.²⁾ Under alle omstændigheder har mulighederne for at læse »Fangen på Chillon« på dansk været til stede. Edvard Lemckes oversættelse kom i 1843, og ovenstående uddrag er fra Alfred Ipsens oversættelse fra 1880.³⁾

At Chillon var en del af Jacobsens hverdagsbillede i Montreux, bevidner et brev, som han skrev den 13. oktober 1877 til sin ven Emanuel Fraenkel: »Dejligt er her og da jeg fra mit Værelse kan se baade Solopgang og Solnedgang (Vinduer mod Øst og mod Syd) har jeg næsten Sol den ganske Dag. Mod Syd Søen og Bjergene i Savoyen, mod Øst høje skovbevoksede Bjerger, Chillon, Mont Jaman og længst borte den høje nu snebedækkede Dent du Midi, Pragtbjerget her ved Søen, saadan er min Udsigt.«

Til sidst er der kun at tilføje: Interessen for J. P. Jacobsen kan føre vidt omkring!

Noter

- 1) Prinsen var regent fra 1811 på grund af faderens sindssygdom og overtog tronen i 1920 som Georg 4.
- 2) Frederik Nielsen: J. P. Jacobsen. Digteren og mennesket s. 97.
- 3) Den originale tekst har følgende ordlyd:

Lake Lemman lies by Chillon's walls:
A thousand feet in depth below
Its massy waters meet and flow;
Thus much the fathom-line was sent
From Chillon's snow-white battlement,
Which round about the wave inthralls:
A double dungeon wall and wave
Have made – and like a living grave
Below the surface of the lake
The dark vault lies wherein we lay,
We heard it ripple night and day;
Sounding o'er our heads it knock'd;
And I have felt the winter's spray
Wash through the bars when winds were high
And wanton in the happy sky;
And then the very rock hath rock'd,
And I have felt it shake, unshock'd,
Because I could have smiled to see
The death that would have set me free.

Else Bisgaard

»...Thisted har da vel faaet Velocipeder«

(J. P. Jacobsen i brev til forældrene 30. maj 1869)

I den nyeste litteraturforskning er der i de senere år opstået en intens interesse for *steder* og deres betydning for litteraturen. Hvilken betydning har et sted for forfatteren, og hvad gør forfatteren ved stedet? Ja, hvad er et »sted« egentlig? I sig selv et filosofisk anliggende, som vi ikke kan uddybe på tilfredsstillende vis hér. Lad det blot være til eftertanke, hvorfor mange finder en værdi i at opsøge steder, hvor noget særligt skete, eller hvor nogen en gang boede eller var, eller skrev om, eller lod sig inspirere af i deres kunst. Måske skyldes det, at man trods tidens gang mærker noget af ham eller hende til stede, om end blot i en forgængelig genstand eller et sted, som måske om føje år vil være væk, men som vi lige nu kan opsøge og være i eller ved. Måske kan vi for en stund mærke energien og poesien ved stedet, fordi digteren sad her, gik her, levede her, længtes væk herfra eller længtes hertil langt væk fra ...

Thisted

Jacobsens »steder« var primært København og Thisted. Hans breve viser, at han ofte sad det ene sted og tænkte på det andet.

Andetsteds i dette nummer af Jacobseniana skriver Knud Holch Andersen om et Thisted, der i Asger Schnacks digtbog »J. P. Jacobsen Thisted« er *poetisk, så man tror det er løgn*. I sig selv et næsten poetisk udsagn om en by, der de første årtier efter den store digters død næppe forstod omfanget og dybden af hans liv og værk, endsige satte pris derpå. Det var med Mindesøjlen i 1925, man første gang lokalt tilstod

Jacobsen en betydning, der rakte langt ud over en lille provinsby på kanten af Danmark. Da var han selv for længst lagt under mulde – begravet d. 9. maj 1885 – og hidtil ikke anerkendt lokalt for sit oeuvre. Men sådan er det jo ofte med profeter og fædrelande!

Nu har byen og dens opland for længst erkendt hans betydning på den litterære verdensscene. Vi er stolte af ham. Lad os gå en tur og opsøge nogle Jacobsen-steder i det poetiske Thisted.

Jacobsen har sin *Mindestue* på Museet for Thy og Vester Hanherred. Stuen er ikke noget forsøg på en virkelighedstro rekonstruktion af hans stue i det for længst nedrevne barndomshjem, hvor han boede i lange perioder; men i mindestuen er på klassisk vis samlet en række effekter, som har tilhørt ham og som gennem mange år af årvågne Jacobsen-entusiaster er hentet hjem til byen igen. En collage, der beskriver den fraværende med tingenes sprog. Møbler, billeder, bøger, en kop, hatten, kufferten, pinzenez'en... Man kan nænsomt røre chaiselongens varme røde velour og drømme sig hen til Edele, der henslængt på et lignende møbel, en puf, slog benene væk under den stakkels erotisk tændte Niels Lyhne, eller man kan se på den slidte kufferts sprukne læder og i tanken tage en tur til Bergamo. Den høje hat ved siden af kufferten gav ham i øvrigt tilnavnet »Excellencen« i København. Tilnavnet forstår man, når man ser hatten. Elegant!

Mange lokale thyboer kender »*det gule hus*«, som i mange år har huset egnens Lokalarkiv. Huset blev i sidste øjeblik reddet fra nedrivning i 1958, da et parkeringsanlæg skulle etableres. For netop at redde huset blev i øvrigt J. P. Jacobsen Selskabet stiftet samme år. I dette hus blev Jacobsen født d. 7. 4. 1847 som det ældste af fire børn. Den lille familie flyttede vist nok allerede i 1850 hen i et langt større hus, som blev rammen om faderens virksomhed og den begavede Jens Peters barndoms- og ungdomsår. Dette hus var hans Thy-base i årene, hvor han boede og arbejdede i København, og i dette hus døde han den 30. april 1885. Huset er væk, men en nylig opsat *informationstavle* fortæller lidt af husets historie. Tavlen kan studeres ved stien ind til Rådhuset.

Af bygningskomplekset er dog bevaret et lille og beskedent rødt *lysthus*, som ifølge overleveringen lagde mure til digterens hængeskøjle, og hvor han skulle have skrevet væsentlige dele af romanen »Fru Marie Grubbe«. Det er nu højst tvivlsomt, om han vitterlig skrev værket hér. Huset er opført af faderen, antageligt i 1884, og da havde den obsternasige Marie jo for længst forarget borgerskabet (udgivet 1880). Bliver man sulten kan en *coin-offér-burger* erhverves i en verdenskendt restaurantkæde, umiddelbart ved siden af lysthuset. Det morede ikke en stor del af byens befolkning, da burgerkæden for ca. 10 år siden valgte at placere en afdeling just hér. Men vi har vænnet os til det; og det ville måske have moret J. P.

J. P. Jacobsens familie havde en *have* hér ved huset, en have som J. P. kerede sig meget om, og han skrev hjem fra København for at instruere familien i pasningen af havens blomster. Botanikerens kærlighed til floraen fornægtede sig ikke. Måske var haven inspiration til de omgivelser, som Niels Lyhne og hans drengekammerater leger i. Haven er for så vidt væk, men en enkel sten og lidt græs indikerer, at det var hér haven lå. Et nyt haveprojekt er udtænkt og afventer nu, hvorvidt Kgl. Bygningsinspektør vil tillade at anlægge en mindehave på byens gamle kirkegård, nær graven.

Kun få grave er bevarede på Thisted gamle kirkegård ved kirken. Enten fordi de i sig selv er bevaringsværdige, eller fordi de rummer særligt interessante personer. *J. P. Jacobsens grav* er selvfølgelig bevaret. Her ligger han begravet sammen med sine forældre, Benthe Marie og Chresten Jacobsen. Og her kan han besøges umiddelbart bag museet og tæt på den kirke, hvor han ganske vist blev konfirmeret i 1863, men hvis »fædre«, han jo i øvrigt senere tog ideologisk livtag med i den hede debat om ateismen og religionskritikken, som hans oversættelse af Darwin medførte i Danmark. Da han blev ført fra kapellet på Søndre Kirkegård dén maj-dag i 1885, fulgte et overmåde stort antal mennesker kisten. En enkelt manglede dog i følget: Edvard Brandes afstod fra at følge sin beundrede ven til graven. Brandes fandt

det nemlig stødende at give ateisten Jacobsen en kirkelig begravelse! Der er i øvrigt desværre sjældent roser på graven. Det burde der have været, så Selskabet har påtaget sig fremover at sørge for, at der hvert år på Jacobsens fødselsdag vil være roser foran gravstenen med bronzerelieffet, udført af kunstneren Rasmus C. Rasmussen.

Mindesøjlen i byens plantage blev som allerede nævnt rejst i 1925. Den lever en stille og upåagtet tilværelse, gemt langt væk i et af byens rekreative områder, Plantagen. Man må om til bagsiden for at læse ordene »Rejst digteren J. P. Jacobsen til minde 1925«. På forsiden et relief, der viser en ung mand skærmende en flamme. I kanten af plantagen finder vi i øvrigt *Plantagehuset*, som på Jacobsens tid rummede byens første private realskole under rektor Müllers myndige opsyn. Knægten Jens Peter var en munter og »hittepåsom« elev, fuld af krudt og opfindsomme ideer, men ikke synderlig interesseret i det rent faglige. Skolearbejdet var ham lidt af en plage.

Man tænker, at biblioteket i en sådan by da må emme af Jacobsens ånd, rumme en samling af hans værker eller have en sal, navngivet efter den verdenskendte digter. Men nej, man leder forgæves efter noget sådant hér. Til gengæld finder man uden for biblioteket et fint *bronzerelief* indsat i en smuk sten og opstillet i 1997, 150-året for Jacobsens fødsel. Relieffet er lavet af den finske billedhugger Johannes Tákanan i 1871, visende Jacobsens ansigtsprofil.

Selvfølgelig har byen sin »*I. P. Jacobsen Gade*« og sin »*I. P. Jacobsen Plads*« ved fødehjemmet. Dét skulle da bare mangle. På I. P. Jacobsens Plads kan man bogstaveligt talt falde over et af hans mere populære digte, »*Irmelin Rose*«, hvis første strofe nu er nedfældet i stenene i en række støbejernsbånd, et for hvert vers, og som minder os om alt, hvad der er dejligt. Vil man genkalde sig ordene i strofen, skal man for resten starte foroven og gå baglæns. Men sådan er der jo så meget!

Hvis nu den ærede læser således står ved foden af Irmelin og har det gule hus på højre hånd, vil han eller hun til venstre for sig have det nyopførte »*J. P. Jacobsen Center*«. I et temmelig bemærkelsesværdigt

»arkitektonisk sprog« ligger centret klædt i noget, der ligner plast og grønne plader og som i hvert fald ikke på nogen måde minder os om, at Thisted egentlig engang var en ganske køn by, hvor den lille Jens Peter legede i strandkanten og blev bidt af naturen og dens fascinerende forunderligheder. Hér, hvor han helt sikkert har rendt rundt i skyggen af de gamle huse med snegle, planter og sten i lommerne, kan man nu købe alle slags varer »til indkøbspris« bag centrets matgrønne facade, hvor digterens ånd næppe lader sig mærke.

Men lad os ikke forfalde til formålsløs nostalgi over alt det, der ikke er mere. Lad os ikke begræde den tabte tids uigenkaldelighed. Det gjorde Jacobsen ikke. I mange breve udviser han til gengæld en herlig (selv-) ironisk og munter distance til tingene og udviklingen. Som når han til forældrene i et brev så tidligt som i 1869 funderede over afstanden og spændet mellem det provinsielle Thisted og metropolen København, hvor han da befandt sig. Han skrev følgende – og foregreb endda vor tids tiltagende affolkning af provinsen: *Thisted har da vel faaet Velocipeder? Eller er det saa langt tilbage, her grassere de gyseligt. Pastor Vesenberg har jeg set paa Gaden. Det er voldsomt som Thistedboerne rejse til Kjøbenhavn...*

En samling skønlitterære og faglitterære værker af og om Jacobsen, hvor findes dén mon? På formanden for J. P. Jacobsen Selskabet Svend Sørensens kontor på museet såmænd. Ihærdigt og utrætteligt arbejder Svend for at samle, bevare og formidle et lokalperspektivisk minde om en digter, forfatter og naturvidenskabsmand af allerhøjeste karat.

N.B.

Vi burde jo fortsætte en tur ud i Thys natur og landskaber og opsøge Jacobsens steder i dén natur, som var hans helt store inspirationskilde.

Lad os gøre det. En anden gang.

Litteratur:

Svend Sørensen og Niels Nielsen: »At bære livet som det er«, Sparekassen Thy's Forlag 1997.

Svend Sørensen og Michael Vandet: »Det sidste hvilested / kirkegårde og gravminder i Thisted«. Side 46-47. Museet for Thy og Vester Hanherred, 2011.

»J. P. Jacobsen. Minder«. Folder udgivet af J. P. Jacobsen Selskabet og Museet for Thy og Vester Hanherred.

Liste over Jacobsen-steder i hjembyen Thisted

Mindestuen, Museet for Thy og Vester Hanherred.

Fødehjemmet, »det gule hus«.

Informationsplade over forældrenes hus.

Lysthuset, haven.

Graven, relief af Rasmus C. Rasmussen.

Mindesøjlen 1925, arkitekt Frederik Kiørboe og billedhugger Jens Lund.

Plantagehuset, daværende realskole.

Bronzerelief i mindesten ved biblioteket, relief af Johannes Tåkanen.

I. P. Jacobsens Gade.

J. P. Jacobsen Center.

I. P. Jacobsens Plads med »Irmelin Rose«.

Ib Nord Nielsen

Med J. P. Jacobsen Selskabet i Rom

I Rom Fiumicino lufthavn blev vi modtaget af en dansktalende guide, som så meget italiensk ud (selv om han var vendelbo). Else Bisgaard forsøger at få styr på thyboerne.

I denne gade boede J. P. Jacobsen, da han gæstede Rom. Husset, han boede i, er væk i dag.

Klosters i kloster! Jytte Nielsen sammen med Lis og Harald Kloster i dyb samtale med den lokale kunstner og fransiskanermunk.

Nederst: Det samlede selskab inden besøget på San Bonaventura klosteret på Palatin i Rom. Rejselederne Inge-Lise og Steen Neergaard ses længst til venstre.

Afslapning i klosterhaven med Colosseum i baggrunden.

Palmesøndag. Helga, Susanne og Marianne besøger Paven i Rom.

Steen Neergaard fortæller om verdens smukkeste kirkegård – den ikke-katolske kirkegård i Rom.

J. P. Jacobsen Selskabet

J. P. Jacobsen Selskabet blev stiftet i 1958 for at redde digterens fødehjem i Thisted fra nedrivning. Huset blev året efter restaureret og rummer i dag Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. J. P. Jacobsen Selskabets formål er at medvirke til at bevare og fremme interessen for J. P. Jacobsens litteratur og liv, samt værne om Jacobsen-minder.

Gennem årene har selskabet bidraget til at udgive publikationer om Jacobsen, arrangere foredrag, studiekredse og koncerter. Senest samarbejder selskabet med Afdeling for Litteraturhistorie ved Aarhus Universitet om oprettelse og drift af en hjemmeside om Jacobsens forfatterskab, samt udgivelse af en ny skriftserie, »Jacobseniana. Skrifter fra J. P. Jacobsen Selskabet«. Skriftserien udsendes gratis til selskabets medlemmer.

J. P. Jacobsen Selskabet har fysisk hjemsted på Museet for Thy og Vester Hanherred, Jernbanegade i Thisted. Museet og Selskabet har et tæt og godt samarbejde. Museet rummer en mindestue for Jacobsen og formidler på fornem vis viden om hans liv og baggrund.

J. P. Jacobsen Selskabet afholder hvert år generalforsamling på forfatterens fødselsdag, d. 7. april, og i tilknytning hertil holdes et offentligt foredrag. Et medlemskab koster 150 kr. om året.

Indmeldelse i Selskabet kan ske ved henvendelse til **Thisted Museum tlf. 9792 0577** (mandag-fredag kl. 8-16). Eller pr. e-mail til thistedmuseum@mail.tele.dk

J. P. Jacobsen Selskabets 7 bestyrelsesmedlemmer er følgende:

Svend Sørensen (formand), museumspædagog,
tlf. 9792 0577, e-mail: svend@thistedmuseum.dk

Jytte Nielsen, museumsleder,
tlf. 9792 0577, e-mail: jytte@thistedmuseum.dk

Knud Sørensen, forfatter,
tlf. 9772 5085, e-mail: knudsoerensen@dlgpost.dk

Jørgen Miltersen, tidl. redaktør,
tlf. 9798 1585, e-mail: miltved@mail.dk

Poul Bangsgaard, højskoleforstander, forfatter, foredragsholder,
tlf. 8635 0050, e-mail: bangsgaard@pc.dk

Jørn Erslev Andersen, lektor, lic.phil.
tlf. 4023 8551, e-mail: litjea@hum.au.dk

Else Bisgaard, lektor,
tlf. 9793 1120, e-mail: else.bisgaard@vucthy-mors.dk

Indhold:

Forord

Dy Plambeck:

Tale til Bogforums jubilæumsfest 2011

Helge Laursen:

Bidrag til fortolkning af J. P. Jacobsens
novelle »Mogens«

Knud Holch Andersen:

Jacobsen og Google-generationen?

Per Jacobsen:

J. P. Jacobsen og Miroslav Krleža

Aase Goy-Hovgaard:

På sporet af J. P. Jacobsen i Montreux (Schweiz)

Svend Sørensen:

Slottet Chillon, Lord Byron og Jens Peter Jacobsen

Ib Nord Nielsen:

Med J. P. Jacobsen Selskabet i Rom

J. P. Jacobsen Selskabet